

Diplomatie en religie

Het zal duidelijk zijn, dat een conflict als dat tussen Palestijnen en Israëli's niet alleen langs diplomatieke wegen opgelost kan worden. Allerlei landen en leiders hebben hun tanden al stuk gebeten op dit probleem, om een oplossing aan te dragen, maar met de intensiteit van de bemiddelingen schijnen de werkelijke oplossingen steeds verder weg te raken. Politiek kent immers grenzen, die tussen partijen wederzijds tot blokkades dreigen te worden, waardoor een oplossing van het conflict welhaast onmogelijk is.

Vredesopbouw kan blijkbaar niet tot stand komen op grond van politieke en diplomatieke overwegingen alleen. Het leven wordt immers niet slechts gehonoreerd door rationele overwegingen, die beperkt blijven tot het verstand, maar er zijn ook dimensies die een diepere laag van het leven aanboren en eerder het hart raken. Zou de weg naar vrede daarom ook niet vanuit religies gebaad kunnen worden? Zouden politici en beleidsmakers zich niet bewust moeten worden van de kansen tot vredesopbouw door religieuze en spirituele leiders bij het vredesproces te betrekken? Zouden ook vrouwen niet in dit proces moeten worden betrokken, omdat zij voor een verandering van mentaliteit kunnen zorgen? Tegenover religies heersen weliswaar allerlei vooroordelen, omdat ze vaak als bedreigend beschouwd worden, met name vanuit de fundamentalistische hoek. Maar als men de religie niet tot probleem wil laten worden, dan moet juist de religie een deel van de oplossing van het probleem vormen.

Over de grenzen van elke religie heen zouden we onszelf bovendien moeten zien als menselijke wezens in de grote schepping, die dezelfde menselijke waarden delen in een soort globaal wereldburgerschap. Pas in tweede instantie zouden we onszelf moeten beschouwen als behorend tot een nationaliteit of godsdienst. We hebben nood aan een reis van het hoofd naar het hart. Er zal geen vrede zijn, zolang er extremisten of fanatici zijn, die in feite elke vredesopbouw verhinderen. Vredesopbouw moet daarom in de diepte plaats vinden door diepe relaties tussen mensen te ontwikkelen en door vrede te stichten in de harten van mensen. Oorlog begint immers in de harten van mensen en moet juist daar worden tegengegaan.

In het conflict in het Midden-Oosten kunnen bestanden gesloten worden waardoor de vijandigheden tijdelijk tot stilstand komen, maar feitelijk worden daardoor de problemen niet opgelost. Zij kunnen elk ogenblik weer ontaarden in oorlogsgeweld. Via de religies moet er gezocht worden naar een spirituele vredesopbouw. Er moet een engagement worden aangegaan, dat in een religieuze traditie kan zijn ingebed maar er niet toe beperkt blijft. Religieuze leiders hebben naast de politieke leiders de plicht mensen diep in hun hart te bereiken, los van de vraag of je tot een bepaalde godsdienst behoort of een extreme interpretatie van je godsdienst aanhangt. Dat zou de toegevoegde waarde van de religies op weg naar werkelijke vrede kunnen zijn.

T.B.

Gaan,
al kun je maar amper;
doorgaan,
al zit alles tegen;
meegaan met die
alléén niet kunnen.

Gaan,
al heb je zware benen;
doorgaan,
al verlamt de lange duur;
met elkaar meegaan
door zoet en zuur.

Gaan,
al is het
tegen de klippen op;
doorgaan, met storm op kop;
elkaar voorgaan
in geven en nemen.

Gaan, meegaan, voorgaan ...
alleen wie voelt
dat 't ergens heen gaat
gaat zo door
ten einde toe.

Peer Verhoeven 2008

Februari 2009

Natuurlijk gaat deze Roerom niet voorbij aan wat de laatste weken naast de economische crisis zoveel stof heeft doen opwaaien: de Pius X-broederschap terug in de schoot van moeder de heilige kerk (5.24) en het sterven van Eluana Englaro (23). Beide gebeurtenissen zijn allerwegen zo gretig van commentaar voorzien dat De Roerom er geen special meer aan hoeft te wijden. Wel aandacht voor de mensen met een beperking; in deze aflevering zelfs driemaal (7.8.23). Nogmaals aandacht voor de Alevieten (10), Julika Marijn en Etty Hillesum (12); over de Kleine Christelijke Gemeenschappen en 'bijbel delen' (16), de jongerenkoren (18). Daarnaast natuurlijk de vaste rubrieken zoals Berichten (20), Boeken (21), Gedicht Gedacht (11), de Cartoon (24) en Toon van Beek die speurt naar Brabantse wetenswaardigheden (24). En och heer, nog zoveel meer. Lees met voldoening en plezier.

Redactie

Nieuws-, service- en communicatieblad voor mensen betrokken bij kerk en samenleving.

Redactie:

Nel Beex-Roos, Franck Ploum, Pieter Reesink, Peer Verhoeven, Marcel Zagers

Medewerkers:

Ton Baeten, Toon van Beek, Josée van Blanckenburgh-Wijnen, Nel van Drie, Frans van Hattum, Joost Koopmans, Jeanne van Leijzen, Suzanne van der Schot, Huub Schumacher, Gérard van Tillo, Nico Tromp, Cor Versteeg, Rob van der Zwan

Vormgeving:

Ad van Beurden, Tilburg

Uitgever:

Stichting 'De Roerom' is gevestigd te 's-Hertogenbosch. KVK 's-Hertogenbosch S 41083196.

Stichtingsbestuur:

Leny Bastiaanssen-Verhoeven, Tilburg; Jan de Beer, Geldrop; Mebius Brandsma, Waalre; Denis Hendrickx, Tilburg; Cees Remmers, Hilvarenbeek; Marlies Scheepens-van Dijk, Tilburg; Bart Verreijt, Soest; Hans Waagemakers, 's-Hertogenbosch; Peter Wouters, Berkel-Enschot

Verschijnt:

Tienmaal per jaar. Prijs € 21,-; buitenland € 32,50

Redactie en administratie:

bezoekadres: Gasthuisring 54, 5041 DT Tilburg; Telefoon (013) 545 58 00 postadres: Postbus 90105, 5000 LA Tilburg

Banken:

Fortis Bank, Tilburg nr. 26.48.19.950; Postbank nr. 3406513

Redactie-secretarie:

Nel Beex-Roos
E-mail: redactie@deroerom.nl

Abonnementen-administratie:

Truus Kuipers
E-mail: adm@deroerom.nl

Internet:

http://www.deroerom.nl

Productie:

Van Beurden Graphics, Hasseltstraat 96, 5046 LM Tilburg; E-mail: vbg@becos.nl

ISSN 0921-5468

Brieven

Redactie

Geloven weer terug

'Geloven is weer helemaal terug' hoor je vandaag de dag dikwijls zeggen. Ik wil daar een kanttekening bij plaatsen. Aan de ene kant is er inderdaad ruimte en vrijheid om te geloven en er op een eigen manier vorm en inhoud aan te geven. Aan de andere kant wordt die vrijheid weer beknop door de onmogelijkheid in dialoog te gaan met Rome of bisdom. Er wordt gewoon te weinig met *hart en liefde* geluisterd naar wat er leeft onder de mensen. Waardoor o.a. de terugloop in onze kerken te verklaren is. Juist het luisteren met hart en liefde is vooral in deze tijd nodig om goed te kunnen functioneren. Door gebrek aan dialoog met bv het bisdom kunnen er in parochies onprettige situaties ontstaan, die niet bevorderlijk zijn voor de kerkgang van de gelovigen. Terwijl juist naar een stimulans gezocht zou moeten worden.

*Ria Lemmers-Dekkers,
Beneden-Leeuwen*

Met dank

Als de enveloppe met de kerken tussen mijn post zit, weet ik dat dit De Roerom is. Ongeschonden komt het nieuwe exemplaar te voorschijn. De goed leesbare letters, de evenwichtige bladindeling en zeker ook de mooie kleurenfoto's maken het lezen van de waardevolle artikelen nog aangenamer. Graag een compliment voor de lay-out. Met dank, succes en groeten.

*Rine van Gelder,
Nijmegen*

Aanhaling/steek

Minder Dekens? Nog meer kou.

Theresia Saers

Interesse verloren

Met veel plezier heb ik het blad De Roerom gelezen. Echter: steeds vaker ging de enveloppe ongeopend richting

papierbak. Dat heeft het blad zeker niet verdiend! Omdat ik inmiddels ook buitenkerkelijk ben geworden ligt het voor de hand dat mijn interesse ook niet meer op het gebied van de kerkelijke informatie ligt, zelfs niet als die zo goed verwoord is als in uw blad. Bij deze verzoek ik u mijn abonnement per juni van dit jaar als beëindigd te beschouwen. Wilt u aan de redactie doorgeven dat ik heel veel respect en waardering heb voor de soms gedurfde en revolutionaire wijze waarop sommige artikelen waren geschreven? Het getuigt van lef om in een toch verkokerde kerkstructuur publiekelijk verlichte standpunten in te nemen als je tegelijk deel uitmaakt van diezelfde organisatie. Als de kerk nog te redden is, dan via deze dapperen die standhouden tegen de verdrukking in! Gezien de gemiddelde leeftijd van de kerkelijke leiders vrees ik evenwel het ergste. Hun denkbeelden lijken geen gelijke tred te hebben gehouden met die van de gemiddelde gelovige. Dikwijls heb ik mij afgevraagd wie nou wie nog dedoogt? Maar dit is weer wat anders. Vriendelijke groet uit het Gooi.

*Barbara den Hartogh-Boot,
Hilversum*

Naar Portugal

Mijn excuses dat ik in juni mijn abonnement niet heb betaald. Ik was in die maanden zeer ernstig ziek. Nu ben ik weer herstellende. De Roerom gaat, na lezing door mij, steeds naar Portugal waar mijn broer, pater Lambers, al eenenvijftig jaar werkzaam is; vooral in het gevangeniswezen. Wij genieten beiden van het goed verzorgde blad. Gods zegen in uw werk. Vriendelijke groet.

*M.J. Lambers,
Breda*

Pracht verhaal

Een prachtig verhaal over Kunst & Co in De Roerom, januari 2009, p.7. Ik ken Hennie

persoonlijk, was ook bij haar huwelijksceremonie. Doen jullie nog iets met wat ik toegestuurd heb? Ik kreeg namelijk geen reactie op mijn toezendingen. Hoor ik iets? Hartelijk gegroet.

*Ria v.d. Eijnde-van Amelsvoort,
Valkenswaard*

Goede mensen

Met genoeg dit weekend in de nieuwe Roerom gelezen. Zoals altijd, interessant en van alles wat. Goede moed voor het komende nummer! Hierbij een eventuele kleine bijdrage. Vriendelijke groet.

*Frans Boddeke,
Nijmegen*

Honderdéénentwintig

U vermoedt in de rubriek *Parochiebladen*, De Roerom januari 2009, p.22, dat we in Groesbeek veel communicantjes verwachten. Het zijn er 121 geworden. We proberen de kinderen in hun verschillende klassen acht keer te ontmoeten en de ouders vier keer in telkens vier ouderavonden met een werkgroep die uit zestien mensen bestaat. Een heel karwei, maar elk jaar weer stimulerend omdat al die ontmoetingen ter plekke hun eigen vruchten met zich mee brengen en we niet kijken naar wat er na de Eerste Communie komt. Dank voor de service van deze rubriek en groeten.

*Jos van Rooij,
Groesbeek*

Correctie

De foto van Kader Abdolah in *Nieuwe bruggen*, De Roerom januari 2009 p.15, is abusievelijk aan Franck Ploum, auteur van het artikel, toegeschreven. De foto is gemaakt door De Geus, uitgever van Kader Abdolah's boeken. Met excuses.

Redactie Roerom

Stilte heilige taal

Peer Verhoeven

‘Toen zijn gebed steeds vromer en innerlijker werd, had hij steeds minder en minder te zeggen; tenslotte zweeg hij geheel. Hij werd een hoorder. Hij meende eerst dat bidden spreken was; hij leerde echter dat bidden niet alleen zwijgen is maar luisteren. Bidden is niet zichzelf horen praten, maar stil worden en stil zijn en volharden, totdat men God hoort.’ (S. Kierkegaard, 1813-1855)

Stilte

Stilte is de heilige taal die bestaat van vóór den beginne.

Stilte is de taal die het Mysterie spreekt.

Stilte is de broedplaats van goede moed en zalig idee.

Stil alleen

‘In alle vroegte, ’t was nog nacht, stond hij op en ging naar buiten, naar een stille plek om te bidden...’ Gezegd over Jezus van Nazareth. (Marcus 1)

Min de stilte in uw wezen zoek de stilte die bezielt.

Zij die alle stilte vrezen hebben nooit hun hart gelezen hebben nooit geknield... schreef een dichter. (Adema van Scheltema 1877)

‘Ga naar een stille plek waar je alleen bent en tot rust kunt komen ... zei Jezus zijn volgelingen.’ (Marcus 6)

Alleen zij

Wie eerbied hebben voor haar zullen de natuur ontzien.

Wie zichzelf pelgrim weten beschouwen vreemden als eigen volk.

Wie hun talenten als gaven zien stellen ze van harte ten dienste.

Op vertrouwen

Dat Gij dieper dan wijzelf de ziel van ons bestaan bent -

dat wij meer dan waar ook bij U thuis zijn -

dat Gij meer dan wie ook ons nabij en trouw bent -

daar vragen wij om daar vertrouwen wij op voor nu en straks.

Ben zuinig op

Bid en ben zuinig op mensen die als van nature stil en bescheiden doen wat alledag vraagt.

Bid en ben zuinig op mensen die, hoe hoog of laag ook op de ladder, hun medemens een naaste ziek en zwak een toeverlaat zijn.

Bid en ben zuinig op mensen die tijd en talent wie ze zijn en wat ze hebben belangeloos beschikbaar stellen.

Gegeven en geroepen

Ik héb, ik bezít ... zeggen wij gemakkelijk; het is je gegéven, wordt ons voorgehouden.

Ik héb talent ... zeggen wij al gauw; het is een gave, wordt ons voorgehouden.

Ik wíl, ik dóe ... zeggen wij zelfbewust; je wordt geróépen, wordt ons voorgehouden.

Talent

Laat je talenten als zaad in de grond om-niet vrucht voortbrengen.

Je talenten grof verpatsen is even mensenwaardig als ze nonchalant verslonsen.

Al heb je nog zoveel talent toch blijf je aanhoudend op anderen aangewezen.

Crisis

Jef Vermassen, schrijver van een studie over moordenaars en hun motieven, ziet het leven in het westen ontaarden in een ‘boksmatch’ waar médemensen uiteindelijk tégenmensen worden en waar ‘zero’s’ - ‘nullen’ - hun kans grijpen om hoe dan ook ‘hero’s’ - ‘helden’ - te worden.

Zijn we niet ...

Zijn wij niet van U vervuld dan hangen wij ons vol en raken bedolven.

Zijn wij niet met u op weg dan gaan we achter alles aan en vinden nergens wat we zoeken.

Zijn wij niet door U begeesterd dan ontzinkt ons op den duur de moed, dooft het vuur.

Ga en blijf daarom met ons Gij God en Goed voor tijd en eeuwigheid.

Notre-Dame de Espoir (Dijon Frankrijk)

Liturgie

Gérard van Tillo

Liturgie is het geheel van voorgeschreven gebeden, ceremoniën en handelingen die een eredienst uitmaken. Hoe groot zijn de marges om daar creatief mee om te gaan?

Het geheel van deze vastliggende ceremoniën, handelingen en teksten wordt ook wel aangeduid als religieuze rite of godsdienstig ritueel. Een rite of ritueel is het hele gebeuren waarin de omschreven orde en de bewoording van de eredienst symbolisch vorm wordt gegeven. In de symbooltaal van de rituelen vindt de ontmoeting plaats tussen de weg van het evangelie en de vaak onbewuste gang van mensen. Bij *symbooltaal* moet je niet alleen denken aan woorden, maar ook aan handelingen, muziek en zang. Zelfs de kleding die bij de liturgie wordt gedragen, de gebruiksvoorwerpen en de omgeving waarin de liturgie plaatsvindt worden er toe gerekend en vallen onder de voorschriften die er voor zijn uitgevaardigd.

Eenheid

Alle genoemde elementen vormen een eenheid. Sommige, zoals de handelingen van de priester bij het vieren van de Eucharistie, zijn onveranderlijk. Andere zijn veranderlijk zoals de lezingen, de meeste gebeden en gezangen, en de kleur van de liturgische aankleding en kleding, waar het kazuifel en de stola van de celebrant onder vallen; maar ook het *antependium* (voorhangsel) van het altaar en de bedekking van de kelk. Er zijn voorschriften wanneer en welke veranderingen moeten worden aangebracht. De liturgische voorschriften berusten op kerkelijk gezag. De belangrijkste voorschriften zijn op concilies geformuleerd. Tussentijdse veranderingen betreffen details en behoeven de goedkeuring van paus en bisschoppen. Er zijn verschillende redenen voor dit strakke beleid. De liturgie als zodanig betreft de verbeelding van een eeuwige, bovenaardse werkelijkheid die zich onttrekt aan de veranderingen van tijd en plaats. Er wordt wel eens een vergelijking gemaakt met de hemelse taferelen zoals bijvoorbeeld beschreven in de Apocalyps. Dichter bij huis symboliseert de vastgelegde liturgie de eenheid van de Kerk.

Met en namens allen

Maar in de liturgie is ook sprake van een interne samenhang. In de weekendliturgie vormen de gebeden, lezingen en gezangen één betekenisgeheel, dat al gauw aangetaast wordt als daar iets in wordt veranderd of iets uit wordt weggelaten. Dan is er nog een reden om de liturgische voorschriften te onderhouden, - namelijk dat de liturgie gevierd wordt met en namens de aanwezige geloofsgemeenschap. Alle handelingen die in de liturgie verricht worden en elk gesproken woord dat gesproken wordt

Liturgie (© Foto: G. van Tillo)

zijn namens de aanwezige gemeenschap gericht tot God en tot elkaar. Als een voorganger in het kader van de liturgie iets doet of zegt wat buiten de voorschriften om gaat, treedt hij of zij buiten het mandaat als voorganger van de gemeenschap en plaatst zo de eigen werkelijkheid in de plaats van de religieuze werkelijkheid die de liturgie tegenwoordig wil stellen.

Creativiteit

Toch is er in het strak gereguleerde liturgische schema ook plaats voor creativiteit. Die is belangrijk als het gaat om het versterken van de verbeeldingskracht van de liturgie, noodzakelijke aanpassingen aan de situatie, de afstemming van de liturgie op de aanwezige gemeenschap en de aanpassing van de liturgie aan de tijd. De verbeelding van de aanwezigen kan bijvoorbeeld versterkt worden door een stemmige versiering van de plaats waar gevierd wordt. Soms kan de aanwezigheid van kunstproducties, afbeeldingen en visuele voorwerpen het voorstellingsvermogen van de gelovigen wat het thema betreft ondersteunen. Verder is het niet altijd mogelijk de liturgie precies volgens de voorschriften te vieren, omdat de condities daarvoor niet altijd vervuld zijn. Dan zijn creatieve oplossingen belangrijk. Het is ook vaak nodig de liturgieviering enigszins aan te passen aan de aanwezige gemeenschap, bijvoorbeeld als het gaat om vieringen voor schoolklassen, om familievieringen waarbij veel kinderen aanwezig zijn of om vieringen voor jongeren. Verder is er ook een streven om de litur-

gie enigszins aan te passen aan de eisen van de tijd. In het begin van de twintigste eeuw kwam in de r.k.-kerk een beweging op gang die vooral streefde naar een actieve deelname van alle gelovigen aan de liturgie.

Vaticanum II

Op dit punt vormde de *Constitutie over de Liturgie* van het Tweede Vaticaans Concilie (1963-1965) een doorbraak. Hierin werden de vier grote idealen van de liturgische beweging erkend en in aanzet vorm gegeven: actieve deelname van de gelovigen, grotere aandacht voor de Schrift en de vroege Kerk, begrijpelijkheid van liturgische teksten met als gevolg de invoering van de landstaal in de liturgie. Nu staat de liturgie als zodanig niet los van het kerkelijk leven en van het geloofsleven van de kerkleden. Van het tweede Vaticaans Concilie ging de suggestie uit van een grotere vrijheid voor plaatselijke kerken en individuele gelovigen om hun kerk-zijn en hun geloofsleven op een meer eigen wijze gestalte te geven, mede op het punt van de liturgie. Hierin zijn vele gelovigen teleurgesteld. Ze zijn van mening dat de ruimte die Vaticanum II bood weer teruggenomen is. Hoe dit ook zij, voor de liturgie blijft gelden dat de ruimte die geboden wordt behoedzaam gebruikt moet worden.

Bricolage

Bricolage is het Franse woord voor *knutselen, sleutelen*. Het woord wordt wel eens in de mond genomen door liturgisten - vakmensen in de liturgie - als het gaat om de gemakkelijke manier waarop soms door liturgiegroepen boekjes in elkaar geflanst worden voor vieringen die op geen enkele wijze meer in relatie staan tot de officieel voorgeschreven liturgie. In een verantwoorde liturgie moet het kerkelijk liturgisch kader zowel in de handelingen als in de keuze van de teksten en gezangen altijd herkenbaar aanwezig zijn. Een probleem is, dat in de liturgiegroepen de vereiste deskundigheid niet altijd voorhanden is. Daarom is het belangrijk dat voor de planning en voorbereiding van de liturgie professionele leiding beschikbaar is. Verder zou het goed zijn als leden van liturgiegroepen zich via cursussen en informatie goed voor hun taak laten scholen.

Centrum de Kapel

3, 10, 17, 24 mrt. cursus Spirituele Poëzie.
Heinsbergerweg 2 Roermond.
(0475) 33 28 86;
www.centrumdekapel.nl

Benedictus rechts de bocht uit

Rob van der Zwan

Eind januari zorgde een Vaticaanse beslissing voor grote commotie. Op de dag dat ik dit schrijf wordt bekend dat de Duitse bondskanselier Merkel de paus heeft gevraagd om een duidelijke afwijzing van de uitspraken van de Britse bisschop Williamson.

De affaire is bekend. Williamson ontkent dat de nazi's zes miljoen joden hebben vermoord. Het Vaticaan heeft de excommunicatie van de Pius X-broederschap, waar Williamson deel van uitmaakt, onlangs opgeheven. Merkel vindt dat paus Benedictus de uitspraken van de bisschop niet uitdrukkelijk genoeg heeft afgekeurd en dat het tijd wordt dat hij dit doet. Merkel zei zich gewoonlijk niet met interne kerkzaken te bemoeien maar dat ze bij het ontkennen van de holocaust niet aan de kant kan blijven staan.

Boze bisschoppen

Opmerkelijk is dat binnen de kerk niet alleen oppositiegroepen hun stem lieten horen. Ook bisschoppen hebben afwijzend gereageerd op de gang van zaken. Met name de Duitse bisschoppen hebben zich kritisch uitgelaten. Duitse kardinaal Walter Kasper erkent dat er fouten zijn gemaakt in het management van de Romeinse Curie bij de opheffing van de excommunicatie van vier Lefebvriaanse bisschoppen. 'Men heeft daarover in het Vaticaan tevoren te weinig gesproken en niet gecheckt waar problemen kunnen optreden.' De Nederlandse bisschoppen hebben bij monde van Van Luyn een afkeurend commentaar gegeven: 'Het is schandalig, schokkend, cynisch, volkomen onhistorisch, haaks op wat het Vaticaan en de Kerk sinds Vaticanum II hebben ontwikkeld. Rampzalig wat hier is gebeurd.'

Hom of kuit?

In het licht van de heftige reacties is er een bijzondere situatie ontstaan. Met de genoemde beslissing heeft het Vaticaan ongewild een enorme aandacht op zich gevestigd. Kritische toeschouwers binnen en buiten de kerk eisen een ondubbelzinnige reactie; het is 'hom of kuit'. Hoe gaat het Vaticaan zich hieruit redden? Is een heldere verklaring mogelijk zonder afstand te nemen van de door bisschop De Korte als een 'zeer onsmakelijke groep' betitelde Pius X-broederschap? Het lijkt erop dat de huidige publieke opinie dit nu niet zal accepteren.

Diepgaande veranderingen

De 'Werdegang' van paus Benedictus is er een van briljant theoloog tot (kerk-) politieke brokkenpiloot. Kerk en paus hebben grote reputatieschade opgelopen, zoveel is zeker. Ook lijkt het waarschijnlijk dat deze gebeurtenis de ingrediënten herbergt voor een proces van diepgaande veranderingen. Het is alleen de vraag hoe lang dit gaat duren. De spanning tussen de veronderstelde onfeilbaarheid in geloofszaken en het huidige stuntelige optreden in wereldse zaken is te groot geworden om nog te kunnen overtuigen. Hier moet iets aan gebeuren om te voorkomen dat de geloofwaardigheid van de kerk verder wordt aangetast. Indien de Pius X-broederschap toch aan de pauselijke borst wordt gedrukt, zal dat

tot verdere spanningen leiden binnen de rooms-katholieke kerk; op z'n minst via een theologische veenbrand. Teruggaan achter Vaticanum II zoals die beweging beoogt en betoogt, zal door veel katholieken inclusief hun bisschoppen niet geaccepteerd worden.

Het kleine verdriet

Dan is er natuurlijk het kleine verdriet. Velen, vele religieuzen met name die zich een leven lang hebben ingezet voor het ruime en ruimhartige beeld van de kerk van Vaticanum II, gericht op het humaniseren van menselijke verhoudingen, zullen zich bedrukt voelen door deze affaire. Dat de kerk aan betekenis heeft ingeboet is één ding; maar dat het zover gekomen is dat je jezelf ervoor moet schamen, is ronduit zuur.

Diepte aan de oppervlakte peilen

Kerkelijke structuren zijn menselijke, al te vaak falende structuren. Het ideaal dat ze zouden moeten belichamen is losser, op menselijke maat gesneden. Het valt te ontdekken in de parabels, te vinden in de 'verpakking' van het evangelie. Gewoon, maar intens. Alsof je wordt uitgenodigd diepte aan de oppervlakte te peilen. Zoals de wetgeleerde overkwam die Jezus vroeg wie zijn naaste was. 'Toen vertelde Jezus hem het volgende: Er was eens iemand die van Jeruzalem naar Jericho reisde en onderweg werd overvallen...' Hét evangelie? Er zijn vier evangeliën. Kunnen de mensen het nog eens op een andere manier nalezen; dat kan wel eens nuttig zijn. Daarnaast zijn er de voorbeelden. De al of niet officiële heiligen die ons pad kruisen of ons hun voetafdrukken nalieten. Wie moeite doet verzamelt de facetten die, bij elkaar gezet, iets laten schitteren van wat kerk zou kunnen zijn. Zo is verbondenheid ook mogelijk, reëel en troostrijk.

Auschwitz (© Foto: Roger Compte)

Een kistje vol juwelen

Huub Schumacher

Bidden is met heel je lijf zeggen 'Hier ben ik, God; ik doe met U mee'. Het Onzevader is een poging van de jonge kerk om de spiritualiteit van Jezus te verwoorden. Elk woord, elke bede geeft kijk op het vuur dat in Jezus brandde.

Onze Vader

Onze ... het gaat dus niet over iets van mij alleen, maar ook van anderen. 'Vader' is van ons allemaal. De mens is medemens. Het woord 'onze' klinkt pas eerlijk als ik tevoren broer of zus van mijn medemens heb willen worden. Mocht dit nog niet zo zijn, laat dan 'onze Vader' nog maar even rusten en leg je eerst toe op zuster- en broederschap.

Waarom God vader noemen? De filosoof Joachim Duindam schreef over vaderschap en zegt dat het vaderschap in onze leefwereld iets adoptiefs heeft. Vader moet bij de geboorte van zijn kind meer doen om het kind te erkennen als zijn dochter of zoon dan moeder. Wat moeder na negen maanden spontaan doet moet vader bewust inhalen: pasjes terug zetten om ruimte te scheppen voor dit mensje zodat het een nieuwe mens kan worden, helemaal anders dan vader. Dit is echt liefde: zelf terug gaan staan, blij om het anders zijn van de ander en alles doen om het anders zijn van de ander te bevorderen. Christelijk gelovigen zien deze vaderlijke beweging van 'telkens pasjes terug doen om anderen ruimte te geven' levensgroot terug in Jezus. De stap om God 'Vader' te noemen is dan niet groot meer.

In de hemel

Jezus noemt God zelfs Abba, Pappie. Een oerwoord van vertrouwen. Deze Papa woont in de hemel. We moeten deze Vader met andere woorden niet verwarren met onze vaders. Hij is dus bijvoorbeeld geen nationale vader. Hij 'blesst not only America'. Noemen we God vader, dan hebben we het over de allervriendelijkste kracht in het heelal, in jou, in mij. En wij mogen die kracht uitstralen naar onze omgeving.

Uw naam, Uw rijk

Je naam zegt waar je voor staat, geeft je identiteit. Als wij de naam heiligen, dan zetten we die naam apart - heiligen = apart zetten - zodat ieder ervan kan meeprofiteren. Overal dus waar die naam geheiligd wordt, Gods identiteit gezien daar geschiedt heil, heelwording.

'Rijk' is hier geen territorium, maar heerschappij. Heerschappij van God is de situatie waarin God de baas mag zijn, de omgeving waar Liefde de scepter zwaait. Dit kan overal zijn waar we met elkaar omgaan. Jezus heeft er de mooiste beelden voor: het mosterdzaadje, de parel in de akker... Dit Rijk Gods zie je al en moet tegelijk nog steeds meer komen.

Op aarde zoals in de hemel

Wat wil God? Bijbels uitgedrukt: dat we zorgen voor vreemdeling, weduwe en wees. Dit is alles, maar ook heel wat: hart hebben voor mensen die geheel op onze ontferming zijn aangewezen... en wie is dat niet! 'Hemel' is hier een andere naam voor God. Zoals God een en al liefde is, zo zouden wij dit ook moeten zijn.

Geef ons heden ons dagelijks brood

Weer óns brood! Niet voor jezelf alleen. Er staat letterlijk 'ons brood voor vandaag'. Al wat je meer bijeenschraapt stinkt de volgende dag, zegt het Boek Exodus (16). Erg radicaal gezegd, maar de geest ervan is overduidelijk! Het Griekse woordje 'epioesion, voor vandaag' kun je ook vertalen met: 'het nodige' brood. Rond de zesde eeuw verstond de kerk dit graag als het nodige 'eucharistische brood'. Vanaf dan krijgt het Onzevader zijn plaats in de liturgie als opening van de communieritus.

Vergeving bekoring verlossing

Gods vergeving en onze vergeving aan elkaar zijn twee accenten van één en dezelfde vergeving. God vergeeft ons doordat wij elkaar vergeven. Jezus zegt het zo: 'Aan wie jullie vergeven is het vergeven, aan wie jullie niet vergeven is het niet vergeven'.

De bede 'Leid ons niet in bekoring' is moeilijk te verstaan en eigenlijk verkeerd

vertaald. Natuurlijk komen er bekoringen op de mens af. En dit is goed, want daarvoor kom je in beweging. De bede is dan: laat ons niet vallen in die bekoring, niet onderuitgaan, niet bezwijken.

Bezwijk je aan de bekoring, dan doe je kwaad. Daarom staat er 'sleur ons weg uit dat kwaad, ruk ons zoals Mozes weg uit de greep van die pijnlijke verslaving - 'apo toe ponnèroe'. We smeken hier om een nieuwe Exodus!

Want van U is...

Sommigen denken, dat deze zin over Gods koninkrijk, macht en majesteit bij de laatste bede om verlossing hoort. Anderen menen dat die terugslaat op alle voorafgaande bedes. Voor dit laatste is veel te zeggen. Ik zie het als een apotheose, een machtig oorverdovend slot van een schitterende symfonie.

'Amen, moge het zo zijn! Dit alles wil ik óók en daarom doe ik eraan mee! De bedes van het Onzevader zijn juweeltjes die je kunnen sieren.

Studiedag

Zaterdag 7 maart van 9.00 - 14.45 uur aula Kasteel Gemert studiedag Geloven in een kerk die niet bestaat. Wie wil aansluiten schrijve uiterlijk volgende week een briefje met naam, adres, telefoonnummer aan Huub Schumacher, Zeedijk 5, 5154 PA Elshout Telefonisch wordt meegedeeld of het nog kan.

Samen op pad

Peter Wouters

‘Natuurmensen’ noemt Peter Wouters de drie heren met een beperking die hij op zijn vroegere pastorale werkveld, eertijds Huize Assisië geheten te Biezenmortel/Udenhout. Peter stelt ze alle drie voor.

Harrie

Naast mij aan de tafel zit Harrie. Een echte buitenmens. In het oude instituut Assisië maakte hij voor ongeveer zeshonderd broeders en patiënten dagelijks de groente schoon. Later moderniseerde het instituut en intussen werkt

Harrie sloop een pallet (© Foto: Peter Wouters)

Harrie al jaren op Landpark Assisië en omstreken in de tuinen. Ook deed hij snoeiwerk en maakte afrasteringen in de Drunense duinen. Harrie staat bekend als een betrouwbare harde werker die duidelijk voorkeuren heeft. In de winter geniet hij van hout zagen. Een hamer kan hij niet vasthouden, maar de pallets haalt hij, vernuftig als hij is, uit elkaar door planken als hefboom te gebruiken. Ondanks zijn lastige handen en vingers heeft hij zijn eigen manier om de zaag vast te houden, want bij alle ongemakken zoekt Harrie zijn oplossing! In de zomer wil hij schoffelen en vooral van spitten geniet hij ‘want dan ligt de akker er zo mooi vlak en zwart bij. Vroeger kon ik dat niet: ik maakte alleen maar hopen zand!’

Maikel

Tegenover mij zit Maikel. Een uitstekend tuinman maar ook een den-

ker. ‘Als mensen niks weten, dan kunnen ze over ons niet oordelen. Ik kan zien aan iemand of hij gelukkig is; of hij van de natuur houdt.’ Hij heeft een oorkonde gekregen omdat hij vijftienvijf jaar lid is van de natuurvereniging *Ken en Geniet* in Dongen. Daar verzorgde Maikel vele jaren bij zorgcentrum De Volckaert de plantsoenen en de borders met planten. Later hielp hij in Wagenberg met het kweken van bloemen voor de veiling. ‘Dat ging niet goed. Ik werkte maar door en door; kon niet op tijd stoppen.’ Nu, op landpark Assisië in Biezenmortel, komt hij tot rust. Zijn werk kent voldoende variatie: zaaien, plantjes stekken, onkruid schoffelen, met de kruiwagen rommel verzamelen en opruimen. Het meest trots is hij op de driehonderd stokrozen die hij zelf uit zaad heeft opgekweekt.

Henk

Henk is intussen ook binnengekomen. Die explodeert soms van enthousiasme, zeker als hij vertelt hoe hij geniet van slopen. Hij is sterk; met respect voel ik zijn stevige spieren. Hij laat me zijn milieustraat zien waar hij oude kasten, stoelen, elektrische apparaten en wat al niet sloop. Het afval - hout, kunststof, textiel, metalen - kiepert hij gescheiden in containers. En iemand hoeft maar te bellen om zware voorwerpen te versjouwen en Henk springt al op om te beginnen. Hij heeft ook in de Oisterwijkse bossen rond het Natuurtheater gewerkt. Vliegden en vogelkers moest weggezaagd worden en hei geplagd. In zijn vrije tijd gaat hij wandelen met de natuurclub voor mensen met een verstandelijke beperking.

Maikel bij zijn zelf gezaaide plantjes (© Foto: Peter Wouters)

Henk op locatie! (© Foto: Peter Wouters)

Met hen aan tafel

Harrie zit intussen te glunderen. Maikel ziet dit en zegt: ‘Je kunt aan Harrie zien dat hij gelukkig is.’ Iedereen heeft veel met Harrie op, omdat hij ‘achter mekaar’ helpt als iemand het vraagt. Vroeger wilde hij niet in de vut, maar ook voor Harrie beginnen de jaren te tellen, al wil hij dit niet horen. ‘Als ik stop met werken, ga ik elke dag fietsen en buurten bij de mensen die ik ken.’ Maikel heeft van zijn Ierse moeder de liefde voor de natuur geleerd. Hij heeft er oog voor. Laatst zag hij een zeldzaam vuurgoudhaantje. En nu ziet hij dat ratten door de vorst binnen warmte komen zoeken. Dus is er weer werk aan de winkel.

Toen hij vroeger epilepsie kreeg kon hij dat moeilijk accepteren, want hij zag overall gezonde mensen. Intussen weet hij dat hij een bekwaam plantjeskweker is en kan hij met humor zijn kwaal relativeren: ‘Ik ben tevreden met mezelf.’

Ik mag niet gaan vóór Harrie een krantenknipsel laat zien waarin staat, dat hij onlangs van burgemeester Vreeman de gouden speld van de gemeente Tilburg uitgereikt heeft gekregen voor dertig jaar vrijwilligerswerk bij voetbalclub S.S.S. in Udenhout.

Drie pure mensen.

Geloven is ervaren

Dr. Wija van der Kaaden

Vasten

Vasten is... Weken van tevoren zo vaak mogelijk patat, taart en ander ongezonds eten omdat het straks niet meer kan. Een onbestemd chagrijnig gevoel op Aswoensdag. 'Ach, wat kan het mij ook schelen, ik doe er niet aan mee!' Dan toch maar, onwillig, snoep en alcohol afzweren. Vasten is balen dat er plotseling onevenredig veel collega's jarig zijn die trakteren op de meest heerlijke dingen. Dat dan toch maar grootmoedig laten staan, maar mezelf héél zielig vinden. Vasten is thuis honderd keer in een uur naar de keuken lopen, alle kastjes en de ijskast opentrekken en kijken naar wat voor heerlijks zich daar allemaal bevindt. Dan niets nemen, weer terug naar de kamer, om tien minuten later het hele ritueel weer opnieuw te beginnen. Vasten is zo geobsedeerd zijn door eten zoals ik normaal nooit ben. Vasten is mijn agenda zo leeg mogelijk houden en me vervolgens in de steek gelaten voelen. Vasten is afzien.

Vasten is afspreken met mezelf dat ik geen overbodige aankopen doe, zoals nieuwe kleren. Vasten is merken dat dit eigenlijk wel heel fijn is, dat ik dan tijd overhoud voor andere dingen. Vasten is bewust tijd maken voor mijn gebed en geestelijke lezing en merken hoe heerlijk dat ook al weer is. Waarom doe ik het niet altijd zo? Waarom lukt het me voor een paar weken wel maar niet gedurende het hele jaar, ook al doet het me goed? Vasten is lichter worden. Het leven is eenduidiger, soberder, doorzichtiger. Het leven richt zich op één ding: Pasen. Alle andere dingen die ik doe hebben met die verwachting te maken. Vasten is in het donker verwijlen en weten dat het licht in aantocht is. Vasten is leven met een belofte die oneindig veel diepte geeft aan het leven van alledag. Vasten is de mooiste tijd van het jaar. Ik wens u een gezegende vastentijd.

Suzanne van der Schot

Wija van der Kaaden is pastor/geestelijk verzorger bij één van de vestigingen van Bartiméus, die zich met persoonlijk advies, ondersteuning en kennisoverdracht inzet om de kwaliteit van leven van slechtzienden en blinden te verbeteren. Ook wil Bartiméus de samenleving toegankelijker maken voor deze mensen, stelt daarom kennis en ervaring beschikbaar en neemt actief deel aan het maatschappelijke debat. Bartiméus werkt vanuit een christelijke levenshouding, maar staat open voor iedereen, ongeacht levensovertuiging. Onder de titel *Geloven ervaren, een belevenis* schreef Wija van der Kaaden over vieren met mensen met een ernstige meervoudige beperking

Op de lokatie in Doorn wonen en werken 300 cliënten en besteden er hun vrije tijd. Ze hebben allen een meervoudige beperking: naast visueel ook verstandelijk beperkt en veelal ook nog anderszins. Deze verschillende beperkingen beïnvloeden elkaar negatief; de ene beperking belemmert de compensatie door de andere. Iemand met een visuele beperking compenseert veel met zijn geheugen. Om te kunnen ordenen en begrijpen wat er te horen, te ruiken of te proeven valt wordt een groot appèl gedaan op de verstandelijke vermogens. De informatie moet ongezien verwerkt en onthouden worden. Iemand met een verstandelijke beperking compenseert zijn gebrek aan begrip van de complexe werkelijkheid veelal met zijn ogen. Heb je beide beperkingen dan is compensatie nauwelijks mogelijk. Alle mensen in Doorn hebben een meervoudige beperking maar functioneren toch op verschillende cognitieve niveaus. Hun zelfredzaamheid en ondersteuningsvraag lopen nogal uiteen.

Met hen vieren

Ik werk veel met cliënten met een ernstige meervoudige beperking. Dit zijn cliënten die

Vieren is beleven

naast een visuele beperking een zeer ernstige verstandelijke en veelal nog een lichamelijke beperking hebben. Zij communiceren weinig of niet via gesproken taal. Met hen vier ik de liturgie tijdens zondagse en doordeweekse bijeenkomsten; met hen neem ik afscheid van overleden medebewoners en gebruik ik rituelen en symbolen.

Regelmatig wordt mij gevraagd of mensen met ernstige meervoudige beperkingen eigenlijk wel kunnen geloven? Een antwoord hierop is niet zomaar te geven. Het is maar de vraag hoe je geloven definieert. Als geloven betekent 'nadenken over, beamen van en kiezen voor' dan zal het antwoord op deze vraag waarschijnlijk negatief zijn. Deze mensen zijn hiertoe cognitief en verbaal niet in staat. Maar wordt geloven gedefinieerd als 'geraakt worden door' of 'je verwonderen over datgene wat je toekomt van de andere kant', dan is het antwoord anders. Voor mij is een antwoord op deze vraag in ieder geval niet los te zien van de ervaringen die ik opdoe in mijn werk. Dit is immers de plek waar geloven aan de orde is, wordt beleefd en ervaren. Ook van groepsbegeleiders en meevierenden van buiten de instelling hoor ik regelmatig: 'Dit is bijzonder... Dit raakt mij... Dit doet iets met de bewoners; er gebeurt echt wat.'

Mogen zijn zoals ze zijn

Voor mij als pastor is het belangrijk dat ik mij in mijn werk geïnspireerd voel door de Geest van God. Deze kracht voedt mij en houdt mij gaande. Belangrijk uitgangspunt is, dat ieder mens goed is zoals zij/hij is en mag zijn zoals zij/hij is.... De naam van ieder mag genoemd worden en samen vieren wij dat God van ons houdt. Ik ervaar dat deze uitgangspunten evengoed voor mij als voor de cliënten gelden. Dit doet iets met mij, maar ook met hen. Dit is het bijzondere van mijn werk en daar geniet ik elke dag van.

Sfeervieringen

Van september tot juni zijn er elke woensdagmiddag en -avond sfeergroepen, meestal in de huiskamer van een woongroep. Dit is een veilige plek, mensen voelen zich er op hun gemak en worden omringd door vaste begeleiders en soms ook door ouders of familie. Voor mensen met een ernstige meervoudige beperking is de wereld om hen heen vaak ingewikkeld en onoverzichtelijk. Er overkomen hen dingen waar ze niet op voorbereid zijn en niet begrijpen. Daarom is elke viering opgebouwd

rond een aantal vaste onderdelen, die elke keer terugkomen en die in alle rust van dichtbij, aan het lijf en met het lijf, moeten worden ervaren. Praten over de kaars en op afstand aansteken is niet genoeg. De kaars moet gevoeld worden, van dichtbij bekeken of geroken. Om dit te verduidelijken beschrijf ik een viering.

Anders dan je denkt

Het centrale verhaal in deze viering is gebaseerd op Exodus 17,1-6. De Israëlieten, door de woestijn op weg naar het beloofde land, hebben dorst en er is geen water. Maar dan zorgt de Heer voor water en kan de reis verder. Dit verhaal maakt deel uit van het jaarthema *Anders dan je denkt*. In de verhalen van mensen gaan de dingen vaak anders dan zij denken, zowel positief als negatief. Dit geldt ook voor de verhalen uit het bijbels verhalenboek van God en mensen, waarvan vele echter ook vertellen dat de Heer er altijd bij is en zal zijn.

Zorg voor water in de woestijn

Cliënten, medewerkers en ik vormen een kring in de huiskamer. Ik begroet iedereen persoonlijk. Dit maakt het de bewoners mogelijk om te ervaren en als het kan te herkennen wie ik ben; door mijn stem en geur, mijn huid en manier van aanraken. Zo kan ik ervaren hoe iedereen zich vandaag voelt, open of gesloten, ontspannen of gespannen, vrolijk of minder vrolijk. Dan zingen we het welkomstlied.. Welkom, welkom... kom er nu maar bij, samen in de kring, ik en jij. *Welkom, welkom samen met elkaar, warmte en licht ervaren; genieten maar.*

Licht

Ik steek de grote kaars aan die in het midden staat en zeg: 'De kaars geeft licht en warmte en vertelt ons van Jezus die gezegd heeft *Ik ben het licht van de wereld*'. Aan deze kaars wordt voor iedereen een geurkaarsje aangemaakt en dat laat het licht, de warmte en de geur ervaren. Ik zing iedereen persoonlijk toe en noem ieders naam. Dan zingen we samen het lied *We komen om te vieren*. Dit lied vertelt waarom wij bij elkaar zijn. Hierna is het tijd voor het thema van deze viering. Een jaar lang staat één thema centraal. Zoals gezegd zijn voor mensen met een ernstige meervoudige beperking steeds terugkerende elementen in een viering belangrijk. Herhaling en herkenning scheppen een sfeer van vertrouwen en plezier.

Als introductie op het thema vertel ik een voorval uit de leefwereld van de bewoners waarbij 'het anders gaat dan je denkt' waarna het themalied gezongen wordt.

Wija van der Kaaden

Maar dan dorst

Als de laatste tonen hiervan wegsterven begin ik met het verhaal over de mensen op weg naar het 'goede land'. Met mijn stem probeer ik de situatie van de mensen te verbeelden. Vrolijk zijn zij op weg naar het 'goede land'. Ik onderstreep hun stemming met mijn woorden en met het vrolijke snelle ritme op de handtrom. Af en toe laat ik de mensen even stil staan om een slokje water te drinken en we zingen vrolijk.

Veertig jaren lopen door het hete zand.

Veertig jaren lopen naar het goede land

Daar zal melk en honing zijn.

De Heer zal onze koning zijn.

Veertig jaren lopen naar het goede land.

Maar dan verandert de sfeer... Het water is op. De mensen hebben het warm, zijn moe, hebben verschrikkelijke dorst, kunnen bijna niet meer lopen... Dit onderstreep ik door het ritme op de trommel steeds langzamer te slaan en ook het lied zing ik steeds langzamer. De klank van mijn stem verandert. De trommel stopt. Hoe moet het nu verder? Het gaat echt anders dan zij denken.

Verwonderd

Dan komt de wending in het verhaal. Ik laat water uit een kan in een zinken emmer lopen en vertel dat God voor water zorgt. In mijn stem klinkt de verwondering van de mensen in de woestijn, die

ook onze verwondering wordt. Ik ga naar elke cliënt toe en laat hem of haar het geluid van het klaterende water van dichtbij horen. Wie wil mag ook voelen. Dan zing ik over het water en verzin al zingend mogelijkheden met water zoals de cliënten die kennen, - wassen, douchen, zwemmen ... Als iedereen het water heeft ervaren pak ik opnieuw de handtrom en laat de Israëlieten verder lopen naar het 'goede land'. Zij kunnen weer. Mijn stem klinkt vrolijk, de trom versnelt. Opnieuw zingen we *Veertig jaren lopen door het hete zand*, maar nu ritmisch vrolijk begeleid. Wij kunnen verder! God zorgt voor ons, al gaat dit soms anders dan je denkt.

Een belevenis

We sluiten het themadeel af door samen te luisteren naar muziek die begint met het geluid van het water in de zee. We worden stil en bidden met elkaar. Ik verwoord de dingen die de cliënten bezighouden, zing daarna voor iedereen een afscheidslied en blaas het geurkaarsje uit. We nemen afscheid en terwijl ik hem of haar aanraak zeg ik tegen iedereen: 'De goede woorden van de Heer gaan met je mee.' Vieren met mensen met een ernstige meervoudige beperking betekent geloven ervaren. Het is een belevenis.

Drs. Wija van der Kaaden is pastor/geestelijk verzorger bij Bartiméus in Doorn

Alevieten

Pieter Reesink

Terecht vroeg Joost Koopmans in *De Roerom* van januari 2009 aandacht voor de Alevieten in Nederland. Ofschoon ze soms Alawieten worden genoemd, moeten de Alevieten niet verward worden met de mystieke orde van de Alawieten, ontstaan in het westen van Algerije maar ook aanwezig in West Europa.

De Alevieten zijn, historisch gezien, een Turkse tak van de vele onderverdelingen van de Twaalver-sji'ieten in Iran. Maar met de huidige Iraanse sji'ieten willen de Alevieten niets te maken hebben. In Turkije, waar hun aantal geschat wordt tussen de twintig en veertig miljoen, worden ze niet als moslims erkend ondermeer omdat ze niet de vijf zuilen - geloofsbelijdenis, rituele gebed, aalmoezenbelasting, vasten, pelgrimstocht - in praktijk brengen en zijn ze eeuwen lang vervolgd. Omdat ze in Turkije uit regeringsambten werden geweerd, hebben ze dikwijls gekozen voor liberale beroepen. Onderdrukt en vervolgd durfden ze hun leer en riten vaak niet op papier te stellen en zo kregen deze min of meer een esoterisch karakter. Het geloof werd vooral doorgegeven via Alevitische poëzie en liederen al dan niet met de *saz* - een soort luit - begeleid.

Plaats in de politiek

Toen in 1923 Ata Turk, de vader des vaderlands, het kalifaat afschafte en de scheiding van kerk en staat tot stand bracht, stelde hij in feite de religie onder curatele. Niet alleen streed hij tegen de overheersende invloed van de sultan en de godsdienst, hij zuiverde ook de Turkse taal door Arabische woorden door Turkse te vervangen. Hierbij ging hij te rade bij de alevieten, die altijd Turks waren blijven gebruiken. In de seculiere staat kregen de etnische minderheden meer erkenning. In de tweede helft van de twintigste eeuw zochten ze hun heil in socialistische en marxistische stromingen. Samen met de Grijsse Wolven ging de extreem rechtse nationalistische partij van Türkes (MHP)

in de jaren zestig de alevieten zelfs met geweld te lijf. Ook de islamisering van de laatste vijftien jaar, mede door de orthodoxe AKP partij, vergroot de tegenstellingen tussen de liberale, linkse alevieten en de rechtse orthodoxe soennieten.

Recente geschiedenis

De opleving van het alevitisme in de jaren negentig kreeg een extra stimulans door de protesten in Turkije en Europa tegen de hotelbrand te Sivas in juni 1993, waarbij veel alevitische dichters en zangers om het leven kwamen. Ook reageerden ze fel op de bloedige onderdrukking in de wijk Gazi in Istanbul - maart 1995 - in Turkije. In Duitsland werden in 2008 protestmarsen gehouden tegen een crimi-film van Tappert, waarbij alevieten incest werd verweten, een vaak herhaalde cliché-aanklacht van de soennieten. Van stille martelaren uit het verleden met een gesloten gemeenschap zijn ze na een periode van secularisatie een getuigende en actieve minderheid geworden, op zoek naar een nieuwe identiteit. Er bestaat sinds 1991 een landelijke *Federatie Harder* (Federatie van Alevitische Bektashitische Sociale en Culturele Verenigingen in Nederland).

Een mystieke leer

Binnen de herleving van het alevitisme kunnen twee richtingen worden onderscheiden. Enerzijds is er een richting die in het alevitisme een mystieke leer ziet, in de islam geworteld. Anderen willen juist het alevitisme zoveel mogelijk loskoppelen van de islam en beschouwen het als een humanistische filosofie. De mystieke richting heeft te maken met de grote verering van Haci Bektash Veli uit de 13^e eeuw. Als een rondtrekkende heilige won hij veel volgelingen in Anatolië. Zo is hij de grondlegger geworden van de Bektashi-orde. Voor deze mysticus waren kennis en ontwikkeling de basis van een rechtvaardige samenleving. Dit is goed te horen in zijn uitspraak: 'De weg die niet langs kennis voert eindigt in het donker; blij is dege-

ne die licht op deze weg mag werpen'. De leerstellingen en filosofie van Haci Bektash horen bij de alevitische denk- en leefwijze. Veel van zijn uitspraken hebben een belangrijke plaats gekregen in de opvattingen en het dagelijks leven van de alevieten. Een tweede zeer vereerde man is Yunus Emre, tevens een beroemd dichter. Zijn naam prijkt op vele Turkse moskeeën en winkels, ook in Nederland.

Haci Bektash Veli

Meer humanistisch

De meer humanistische stroming steunt sterker op een van de alevitische principes: 'Elk mens accepteren zoals hij/zij is, zonder onderscheid te maken in sekse, kleur, afkomst, geloof enz.' Maar ook deze stroming kan zich baseren op Haci Bektash Veli zoals zijn - ook door Joost Koopmans in *De Roerom* van januari geciteerde - uitspraak: 'Een volk dat geen kansen geeft aan de ontwikkeling van vrouwen, is een volk dat niet bestaat'. Voor alevieten is de ontwikkeling van vrouwen en mannen even belangrijk. Zij vormen immers samen de mensheid. Een ander zeer belangrijk principe van de alevieten luidt: 'Beheers je handen, tong en lendenen'. Dit betekent dat de mens zich van al het slechte moet onthouden, zoals liegen, kwaadsprekerij, stelen en overspel. Om tot God te komen, om God te gedenken, is het noodzakelijk ook de goddelijke essentie in de mens te erkennen. Daarom staat het geloof in de mens centraal in het alevitisme. Dit geloof is alleen mogelijk wanneer het er in de samenleving menselijk - d.w.z. democratisch en humanistisch - aan toegaat. Mystieke stroming en humanisme sluiten zo naadloos op elkaar aan.

Een saz

Gedicht Gedacht

Keuze van de redactie

Februari

Februari komt alras
met hazelaars in bloei gezet
bij teder zonlicht, lentedag;
de helleborus torst volop
een witte rozenkroon ten top;
de krokus biedt zijn tinten aan
met stampertjes van goudsaffraan.

Februari, februari,
sneeuw en regen, wind en zon.
Februari, voorjaarsbode,
winterkind en ijscocon.
Februari, februari,
prille bloemen, heesterpracht.
Februari, februari,
twinkelster en maan bij nacht.

Ine Verhoeven

Zilverlingen

ten kantore van de hoge raad
heeft judas 't document getekend
van dertig zilverlingen voor de daad
zo naar de koers van paas berekend

de som van dertig werd dus uitgekeerd
puur tempelzilver streng gewogen
de munten stuk voor stuk begeerd
de kosten van een kus een klein vermogen

het leven van de meester werd verkwanseld
de mammon in de tempel duurgeëerd
vergolden werd die wisselaars had weggeranseld
omdat de ijver voor het huis hem heeft verteerd

zo werd aan geld en goed de eer bewezen
gods evenbeeld voor geld verkocht
van de geldduivel judas te genezen
heeft zelfs de meester niet vermocht
(Matteüs 26,14)

Nico Tromp msc

Van geen nut

Even is de hordeur open
of een bromvlieg vliegt in
broederlijk gevolgd door een
opvallend zoemende mug.
Ik pak de mepper.

Muggen en vliegen zijn onbeschermd beestjes.
Voor hen houden mensen geen demonstratie
zoals voor koeien en varkens. Ook met een
spinnetje of vlindertje hebben we mededogen.
Maar vliegen en muggen irriteren enkel.

Waarom toch is het ene diertje populairder
dan het andere? Hebben vliegen en muggen
dan geen functie in het aardse bestel? Zijn ze
niet ergens ten nutte? Ook niet een heel
klein beetje?

Mug sterft
vlieg sterft
er is weer rust in huis.

Frans Boddeke

De kraaien

Vroeg in de morgen
krijgt de boom bezoek
van buitelandse torenkraaien,
bij tientallen, een hele zwerm.
Vooral als het stormweer is,
lijken ze luchtsurfers, allesdurvers,
duikvluchten, zweefvluchten,
ze zwiepen omhoog
op de luchtlagen,
ze glijden op lucht
naar beneden
en vangen zichzelf weer op.
Soms hoor je ze ook.
Ze lachen met ons mensen
zo lompe en plomp
daaronder op de grond.
Natuurlijk is het niks voor mij,
al die drukte,
maar het boeit me zo.

Harrie Beex

Geboren bloem

wanneer het daglicht straalt
begint het leven zijn verhaal
bloemlezende gedachten
spreken een eigen taal
stromende woorden
in een sprekend gezicht
zomaar een bloem, vertelt
inspireert tot een gedicht
door regen verschoond
door letters vertaald
met een adem van
wind gestreeld

wuift ze

nog even voordat de dag vergaat
weer verschijnend in de morgen
een nieuwe bloem
ontstaat
vol van nooit vergane glorie
uitbundig in het licht
steeds vol met kracht
groeit ze
speciaal
gevormd, gedicht
een woord, een blad
beschreven
en ontwaakt
in het aanschijn van
het verzachtende
vertederende
liefdevolle
helende
licht

Henny van Herck

Geloof belijden

God is Geest
en die Hem aanbidden
moeten Hem aanbidden
in geest en waarheid.

God is licht en als wij
wandelen in het licht,
zoals Hij in het licht is,
hebben wij gemeenschap
met elkander.

God is liefde en ieder,
die God lief heeft,
is uit God geboren en kent God.

Jezus is de Zoon van God
en God heeft ons
het eeuwige leven gegeven
en dit leven is in zijn Zoon.

Wij zijn kinderen van God
en Hij heeft ons
van zijn Geest geschonken.

Als wij onze zonden belijden,
is Hij getrouw en rechtvaardig
om ons onze zonden te vergeven.

De wereld en haar begeerlijkheid
gaan voorbij maar hij,
die de wil van God doet,
blijft in eeuwigheid.

*Modern Churchmen's Union in Eimert
Pruim Credo's Onderweg W.D. Meinema,
Delft*

Vrijheid in hoofd en hart

Franck Ploum

Al meer dan honderdvijftig keer speelde Julika Marijn haar voorstelling *In duizend zoete armen*, een theatervoorstelling geïnspireerd op de dagboeken van Etty Hillesum. De dagboeken raakten haar diep en waren op verschillende manieren een bron van herkenning en verdieping. Julika Marijn over Etty Hillesum, jezelf leren kennen en over haar schokkende bezoek aan Auschwitz.

Julika Marijn is veelvuldig werkzaam als stemactrice. Haar stem is dagelijks in allerlei kleuren te horen op radio en televisie in verschillende commercials, documentaires, tekenfilms en series. Soms is ze ook op televisie te zien als actrice. Zo speelde ze o.a. een seizoen de neurochirurgie Gina Rodriguez in de soapserie *Onderweg naar Morgen*.

Solovoorstellingen

Sinds 2003 maakt ze haar eigen theaterproducties. Momenteel werkt ze aan haar derde muzikale solovoorstelling getiteld *Tegenover lady Di*. Haar eerste solovoor-

stelling *In duizend zoete armen*, geïnspireerd op de oorlogsdagboeken van Etty Hillesum, ging in première in de voormalige woning van Etty aan het Museumplein in Amsterdam. De voorstelling werd vervolgens geprogrammeerd in de serie *Nieuwe Theatremakers* en Julika toerde bijna twee seizoenen door Nederland, België en speelde de voorstelling zelfs in Israël en Singapore.

Spirituele zoektocht

'Ik kreeg het dagboek van Etty van mijn oma in 2002. Dit is echt iets voor jou, zei ze, je zult het mooi vinden. Ik ging het

lezen en vond het inderdaad erg mooi. Ik was net terug uit India, waar ik een stille week had gevolgd. Het begon eigenlijk meteen te kriebelen en ik wist dat ik er iets mee moest gaan doen. Ik besloot een solovoorstelling te gaan maken.'

De spirituele zoektocht naar zichzelf die Etty Hillesum in haar dagboeken beschrijft was voor Julika niet onbekend. Op de Kleinkunst Academie leerde ze te zoeken naar wie ze is. 'Tijdens de opleiding wordt je voortdurend de vraag gesteld wat je te bieden hebt en wie je bent. Je leert dus kritisch naar jezelf kijken en ook om de weg naar binnen te gaan. Na mijn opleiding ben ik daarmee verder gegaan. Voor mij is *Art of Living* hiervoor een goede manier. Dit is een beweging die zich inzet voor een stressvrije samenleving. De technieken en processen zijn speciaal ontwikkeld door Sri Sri Ravi Shankar om onzuiverheden in het lichaam te verwijderen en de weg vrij te maken om levenslustig en blij in het leven te staan. De adem speelt hierin een centrale rol. Ze is immers verweven met onze emoties en verbindt de innerlijke wereld van stilte met de buitenwereld van activiteit.'

*'Dat je zoveel kanten hebt
en dat het leven zo rijk is
en dat je steeds iets nieuws
in jezelf ontdekt.'*

Etty Hillesum

Verliefd

Behalve de herkenbare spirituele zoektocht, was er ook nog een andere opvallende gelijkenis. 'Toen ik de dagboeken las zat ik net in een zeer ingewikkelde verliefdheid met een man die al een relatie had en daar worstelde ik heel erg mee. Ik wilde niet aan de verliefdheid toegeven en gezien de situatie zeker geen relatie met deze man beginnen. Ik heb dat uiteindelijk ook niet gedaan. De ervaringen die Etty beschrijft over haar verhouding tot Spier, pasten zo op de situatie waarin ik zelf op dat moment verkeerde.'

Eerlijk en oprecht

Naast herkenning werd Julika ook geraakt door de eerlijkheid in de dagboeken. 'Etty kan zo goed de dingen in zichzelf opsporen en contact met zichzelf maken, waardoor ze een enorm inzicht in haar leven verwerft. De eerlijkheid en oprechtheid waarmee ze daarover spreekt raakten me diep. Ze is open over haar spiritueel proces en vertelt hoe ze van hoofd naar hart gaat. En ook dat dit niet vanzelf gaat. Ze is niet alleen open over de lichteheid; ook de duistere kanten komen aan bod. Dit alles maakt het tot een eerlijke zoektocht. Ik herkende zoveel dingen ook in mijzelf, het gaf me het gevoel dat ik er

Julika Marijn

een vriendin bij had gekregen.'

*'Binnenin me zit een heel diepe put
en daarin zit God.*

*Soms kan ik erbij, maar meestal
liggen er stenen en gruis voor die put.*

*Dan is God begraven,
moet hij weer opgegraven worden.'*

Etty Hillesum

Vrijheid

De voorstelling kreeg als titel *In duizend zoete armen*. Ze besloot om naast Etty ook een vrouw anno nu in de voorstelling te brengen, juist omdat de dagboeken vandaag de dag nog zo belangrijk en inspirerend zijn. In de voorstelling speelt Julika beide personages: twee vrouwen die binnen het decor van hun eigen tijd op zoek zijn naar zichzelf. Zij worstelen op authentieke en vaak geestige wijze met hun spiritualiteit, talenten en verliefdheid. Een belangrijk thema in de voorstelling is vrijheid. 'Zolang je vrijheid hebt in je hoofd en in je hart kun je alle kanten op. Voor mijzelf was het echter de vraag of je dit ook kunt vasthouden wanneer het er werkelijk op aankomt. Etty heeft mij het antwoord gegevens: ja het kan! Wanneer zij zelfs in barre oorlogssituaties haar innerlijke vrijheid kon behouden, dan moet ik het toch ook kunnen.

Schokkend

Julika volgde alle verblijfplekken van Etty Hillesum: Deventer, haar huis in Amsterdam aan het Museumplein Westerbork en zelfs Auschwitz. 'Ik begon met fietsen door Amsterdam, bezocht alle plekken waar ze geweest was.' Uiteindelijk ging ze ook naar Auschwitz. 'Aanvankelijk vond ik het een paar stappen te ver om vrijwillig de hel in te stappen, maar uiteindelijk ben ik toch gegaan. Het moest.' Het werd in meerdere opzichten een bijzondere ervaring. 'Ik stond daar in november en was negenentwintig jaar. Etty overleed hier op haar negenentwintigste in november. Het was echt een moment van intense identificatie.' Op het moment dat Julika er was bezocht ook een groep Israëliëse militairen Auschwitz; dat was een schok. 'Het begon eigenlijk al met de rondleidingen die we zelf kregen. Dat ging op een toon zo vol haat en agressie. Toen kwam ook nog die groep Israëliëse soldaten er over heen. Het hoort verplicht bij hun opleiding als dienstplichtige. Maar ze komen daar dus als leger, met alle bombarie die er bij hoort: een leger in Auschwitz! Ik was echt geschokt. Deze plek en wat hier is gebeurd, kan toch alleen maar met vrede en liefde beantwoord worden.'

Huis aan museumplein

Na terugkomst uit Auschwitz werkte Ju-

Etty Hillesum en Julika Marijn (fotomontage)

lika verder aan haar voorstelling en ontdekte dat het huis waar Etty haar dagboeken schreef te koop stond. 'Het moest twee miljoen kosten; dus geen kans dat ik er iets mee zou kunnen. Met een smoesje benaderde ik de makelaar. Ik zei dat ik namens een Amerikaanse vriend op zoek was naar een appartement. Zo kwam ik binnen. Er was niets authentieks meer aanwezig, maar wel het uitzicht op het Rijksmuseum waarover Etty zo vaak schrijft in haar dagboek.' Ze trok de stoupe schoenen aan en belde de huiseigenaar op. 'Ik belde hem op en vertelde met welke reden ik het huis had bezocht en dat ik er graag een tijdje in wilde verblijven. Hij gaf toestemming. Maar ja, er was niks in het pand. Er moest een toilet gemaakt worden, water aangelegd; echt alles, behalve de muren, was weg. Uiteindelijk is het stuk in het huis van Etty in première gegaan. Zij schreef het en ik speelde het.'

Uit liefde

Inmiddels heeft Julika het stuk ruim honderdvijftig keer gespeeld. Niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen. 'Het meest bijzonder was natuurlijk de voorstelling in Israël waar ik het speelde voor naar Israël geëmigreerde Nederlanders. Je kon merken dat er heel wat werd opgeroepen en opengetrokken.' Nu is het een stuk rustiger en speelt Julika vooral haar nieuwe voorstelling *Tegenover lady Di*. 'Er komen wel een tweetal voorstellingen op 4 en 5 mei van dit jaar. Waarschijnlijk in De Kamers in Amersfoort.' Maar er blijft vraag naar de voorstelling. Dus ik zal ook blijven spelen. Ik ben immers uit liefde er aan begonnen en dat kun je ook in de voorstelling proeven en ervaren.'

www.julikamarijn.nl

Etty Hillesum

Geboren 15 januari 1914 te Middelburg, opgegroeid in Deventer begint Etty Hillesum maart 1941 op 27-jarige leeftijd in Amsterdam aan haar dagboek vanuit haar kamer die uitziet over het Museumplein om 'orde te scheppen in de innerlijke chaos'. Ze zoekt zichzelf en is daarbij genadeloos eerlijk. Met humor en zelfspot schrijft ze net zo openhartig over haar seksualiteit als over haar spiritualiteit. Haar dagboek beslaat de periode maart 1941 tot half oktober 1942, meer dan anderhalf jaar waarin de oorlog een steeds dwingendere plaats ging innemen. De dagboeken zijn een weergave van haar persoonlijke groei en bevrijding tegen de achtergrond van toenemende bedreiging en jodenvervolging. Op 15 juli 1942 krijgt Etty een administratief baantje bij de Joodse Raad, die met de Duitsers overlegt over wie er wel en wie niet naar Westerbork moet vertrekken. Ze verafschuwt het werk en meldt zich vrijwillig als 'sociaal werkster' voor Westerbork. Ze deelt liever het lijden en ziet het als een test om in deze omstandigheden staande te blijven. Op 30 juli komt ze aan in het kamp; de deportaties naar Polen zijn begonnen. Vanuit het kamp schrijft zij tientallen brieven waarin haar persoonlijke ontwikkeling te volgen is en ze op indrukwekkende wijze de situatie en het leven in het kamp beschrijft. Op 7 september wordt ze naar Auschwitz gedeporteerd waar ze - meldt het Rode Kruis - op 30 november 1943 is gestorven. Etty's gedachtegoed is voor velen een bron van troost en inspiratie en heeft zich over de hele wereld verspreid. Zij verbindt ons met het verleden, het nu én met onszelf.

Innerlijke ruimte

Ben van den Boom

'Elke keer als De Roerom bij mij in de bus valt, voel ik me een bevoorrecht mens. Ik stuur je weer eens enkele gedachten, voortgekomen uit een verzameling citaten die zijn blijven hangen' schrijft Ben van den Boom aan de redactie van De Roerom.

Op de vraag 'Hoe zie ik God?' antwoordde Josien van Iersel heel spontaan 'Eerder dan als een vast omlind gegeven zie ik God als een proces, een beweging in mijzelf die ruimte schept'. De Brazilië-missionaris Ben Strik eindigt een van zijn gedichten met

*'Zou de ruimte onzichtbaar te vatten voor menselijke ogen
de niet op te nemen essentie zijn
van wat we 'God' noemen mogen?'*

Gods stem

Veel mensen ervaren deze innerlijke ruimte. Op een van mijn dorpsbezoeken in Congo jaren geleden maakte ik het mee. De vrouwen waren naar hun velden om maniok te oogsten en de mannen in het oerwoud op jacht. Midden in het dorp zat een oude man alleen in de schaduw van een borassuspalm. Stil zong hij voor zich uit. Op een gegeven moment zei hij ineens tegen me 'Stil... luister.' Ik hoorde enkel het geritsel van droge palmbladeren. 'Yay ikele ndinga ya Nzambi' zei hij 'Dit is de stem van God.' Op dat moment voelde ik in deze kosmische ruimtelijke stilte de Onnoembare heel dicht bij me.

Waar wel waar niet

De meeste mensen maken wel eens iets mee dat boven hen zelf uitstijgt; bijvoorbeeld bij het luisteren naar muziek. Ik had zoiets, toen we op reis in Petersburg in de Hermitage opeens tegenover De Verloren Zoon van Rembrandt stonden. Je maakt het ook mee als je in de lente een wandeling maakt en rondom je de waanzinnige kracht van de natuur ziet, die openbarst en al dat leven voortbrengt. Bruno-Paul de Roeck zegt het trivialeer.

Jean-Marc Ela *1936 - † 26 dec. 2008

'Of je nu stofzuigt of fietst, het Immense Zijn is ruimtelijk altijd bij je en in je; heel de schepping is bezielde.' Deze innerlijke ruimte vind je niet in de verkrampde pogingen van de Nederlandse bisschoppen om de gelovigen terug te krijgen in de kerk. Hoe meer de kerk haar overgeleverde identiteit probeert vast te houden in traditionele dogma's en rituelen des te geringer worden haar betekenis en geloofwaardigheid, zegt Moltmann. Het is de vraag of het beleid van de hiërarchie nog wel spoort met de religiositeit van de hedendaagse mens.

Een way of life

De christelijke traditie heeft eeuwenlang de koers van Europa uitgestippeld en ingekaderd. Voor miljoenen mensen bepaalde de religie, die ze erfd en uitdrukkelijk hun godsdienst was, hoe ze de wereld zien. Voor de doorsnee westeuropeaan is dit 'voltooid' verleden tijd. De christelijke traditie doet er wel toe maar is niet meer het netwerk van betekenissen en zingen dat ze voor vroegere generaties was. Ze is niet meer de mondiale orde die de wereld draaiende houdt. In Europa is het christendom een 'way of life' geworden, zegt professor Kuitert. Het geloof in de christenwereld is een groot goed, als men het beleeft als verbeeld en niet als waarheid. Het inktzwarte mensbeeld waarmee de christenheid werd opgezadeld is ontstaan door een verkeerde uitleg van het bijbelverhaal. De religieuze mythe van Genesis werd uitgelegd als informatie over de mensenwereld, als een verkapt historische waarheid. De bijbel is waardevol, als men het verhaal het verhaal laat en er niet uit wegloopt.

Jezus Christus

Hetzelfde is gebeurd met Jezus Christus. Mocht hij morgen op aarde terugkeren, dan zou hij zichzelf niet meer herkennen. Eugen Drewermann zegt: 'De kloof tussen de Christus van de verkondiging en de Jezus van Nazareth uit de historie is niet te overbruggen.' Daarbij komt nog dat Christus te lang eenzijdig geassocieerd is met Europa en Noord-Amerika, zegt Kalsky. Wij hebben niet het monopolie op Jezus, want onze moslim broeders en zusters hebben Ischa - Jezus - ook hoog in de koran. Voor hen is hij meer de oorspronkelijke Jezus uit de geschiedenis dan de Jezus, die door de evangeliën in geloofsverpakking is gewikkeld. De hindoe Mahatma Gandhi zei eens: 'Degene die

Kardinaal Malula *17 dec. 1917 - † 14 juni 1989

sprak over leliën in het veld en de vogels die zaaien noch maaïen, over de zon die zonder onderscheid opgaat over goeden en kwaden... die man heeft het grote Licht gezien; Zijn derde oog is open!' Ook in Afrika krijgt Jezus Christus in plaats van een Europees imago steeds meer een eigen - Afrikaans - gezicht. In 1970 zongen wij met onze zang- en balletgroep *Chem-Chem-Yetu*, Onze Bron, een Bantoe-mis in Kinshasa/Congo. De Congolese kardinaal Malula ging voor in de eucharistieviering. De melodieën van de vrouwen die maniok planten en van de vissers van de Kwango-rivier klonken, begeleid met tamtams, door de hele viering heen. Na afloop sprak de kardinaal de bekende woorden 'Aidez moi à africaniser le christianisme. Help mij het christendom afrikaniseren.'

Jean-Marc Ela

Malula was een voorvechter van de inculturatie. Voor hem was de tijd van een arrogant, zichzelf superieur wanend westers christendom voorbij. Het kostte hem veel overredingskracht en moeite om paus Johannes Paulus de Zairese ritus te laten goedkeuren. Een priester uit Kameroen, Jean-Marc Ela, was ook een belangrijk man in de Afrikaanse bevrijdingstheologie. Hij kreeg een ere-doctoraat van de universiteit van Leuven en is op tweeënzeventigjarige leeftijd in ballingschap te Canada gestorven. Hij voerde de discussie of brood en wijn voor een geldige eucharistieviering onontbeerlijk zijn. In de reeks Kerk en theologie in context schrijft drs. J.P. Heijke, dat Ela zich afvroeg of brood en wijn in Afrika niet door maniok en palmwijn vervangen kunnen worden? Brood en wijn zijn Europees. Grond en klimaat in Afrika zijn ongeschikt voor de teelt van tarwe en druiven. Brood en wijn is iets van de 'blanken' en moeten moeizaam tot in de verre uithoeken van het

zwarte continent worden ingevoerd. De eucharistievieringen in Afrika, aldus Jean-Marc Ela, staan in het teken van de economische afhankelijkheid van het continent. In zijn laatste boek herhaalt hij nog eens zijn standpunt. 'Hoe kun je eucharistie vieren als miljoenen elk jaar hun voorraadzolder leeg vinden, terwijl een minderheid niets te kort komt?'

Afrikanen

Honderden jaren vóór Ela zei Paus Gregorius de Grote: 'Zolang in Rome één mens van honger dreigt om te komen, heeft de paus niet het recht eucharistie te vieren.'

Afrika ligt wat ontwikkeling en welvaart betreft ver achter bij de andere continenten. Toch is er hoop en zijn daar mensen in verleden en heden met een geweldige innerlijke ruimte. De Zuid-Afrikaan Nelson Mandela is zo iemand. Barack Obama, zoon van een Afrikaan, is 'a man of hope'. Ook Augustinus is een Noord-Afrikaan. Hij leefde zestien honderd jaar geleden en tot op de dag van vandaag inspireert hij nog vele mensen. Van de gebeden van deze man krijg je nu nog kippenvel.

*'Veel te laat heb ik jou liefgekregen,
schoonheid wat ben je oud,*

wat ben je nieuw.

*Binnen in mij was je, ik was buiten
en ik zocht jou als een ziende blinde.
Toen heb jij geroepen en geschreeuwd
door mijn doofheid ben je heen gebroken
oogverblindend ben jij opgedaagd
om mijn blindheid op de vlucht te jagen.
Geuren deed jij en ik haalde adem
nog smak ik naar adem en naar jou.
Proeven deed ik jou en sindsdien
dorst ik, honger ik naar jou.
Mij, lichtgeraakte, heb jij doen ontbranden
en nu brand ik lichtlaaie naar jou toe
om vrede.*

The Fittest

Jeanne van Leijssen

*Een vogelpaar ziet z'n belager
conflict tussen hoger en lager
het Darwin-jaar indachtig
concept of the fittest als prachtig
programma voor de creatie
door 'n onzegbare variatie
van soorten en sekten
ontelbare gekten
van mens dier en plant
wie staat er aan wiens kant?*

Buren hebben een zomerhuis aan zee en vroegen ons kortgeleden een dagje mee, omdat zij wilden checken of hun onroerend goed de winterperikelen had doorstaan. Dat was zo en na een ferme kop soep maken we nog een fikse strandwandeling. Dol op juten zoek ik op het lege strand naar aangespoeld spul. De vangst is mager, maar tijdens de teruggang door de duinen, blijkt storm en wind meer voor mij te hebben achtergelaten. Ik struin een paar stronken duinhout mee die me intrigeren.

Eenmaal thuis ga ik in het fietsenhok, wat ik mijn atelier noem, aan de slag met schikken. Ik ontdek een vogelpaar, dat wordt belaagd door een ondefinieerbare agressor. Nou niet 't eerste wat herinnert aan een heerlijke winterse dag aan zee. Ik zie de angst van vadvogel om hemzelf en moedervogel te beschermen. Ik voel de spanning van 'de sterkste'.

Diezelfde avond lees ik een artikel over het Darwin-jaar en over de discussie over

(© Foto: Jac van Leijssen)

het waarheidsgehalte van zijn evolutietheorie. Nee, ik wil geen polemieek over Genesis, Intelligent Design of Darwin, maar pik wel de volgende gedachtegang op. Heb namelijk het credo 'survival of the fittest' altijd benaderd als het recht van de sterk-

ste. Maar dit is door Darwin meer bedoeld als 'overleven door aanpassing'. Dus niet alleen de fitste, sterkste, gezondste heeft de grootste kans om te overleven, maar veel meer de meest 'aangepaste'. Een fit betekent in het engels een click, een passende vorm, een verbinding.

Ik filosofer nog even door en kom uit bij nog een restje wetenschappelijke kennis uit de leerang Transculturele Pedagogiek uit mijn opleiding. Vol verve verkondigde mijn docent destijds, dat niet de dominantie, maar communicatie de sleutel is tot het functioneren van een multiculturele samenleving. Inmiddels zijn we vele oorlogen en aanslagen verder en lukt 't pas na verwoede pogingen om betrokkenen aan de onderhandelingstafel te krijgen. En dan nog. Darwin heeft wat mij betreft gelijk, als hij meent dat wij van beesten afstammen.

Ik spoel het laatste duinzand van mijn creatie af en zet deze op een zichtbare plaats in de huiskamer. Ik verzin er nog een gedicht bij en nodig de burens uit voor een nieuwjaarsborrel. Want zo hoort het toch? Zij legen onze postbus en wij laten hun hond uit, als de vakantie weer daar is. Dat is toch burenplicht, een soort 'aanpassing'? Zo komen wij het jaar wel weer door. Laten we klinken op onze 'fit'.

Kan het ook anders?

Bart Verreijt

Abdij van Berne

4 mrt 20.00 u Abdijkerk Heeswijk: Erik Borgman 'Over God gesproken'. Kaarten: boekhandel Heeswijk; (0412) 63 88 29 of (0413) 29 92 99.

Vieren

5 mrt, 20.00-22.00 u. Dominicuskerk, Nijmegen: Vieren en feesten; 19 mrt: Vastentijd, Goede Week en Pasen vanuit de oosterse traditie. Margot Niekus, (024) 358 01 75; Ans Metz (024) 322 82 85.

Stille retraite

16 t/m 22 mrt bij de minderbroeders, Hoge Hofstraat 4, 5366 CC Megen: Franciscaanse stille retraite. (0412) 40 38 85; info@stilleretraites.nl; www.stilleretraites.nl

Kerk en Samenleving

11 mrt. 20.00-22.00 u. Prinsenhof, Hoofdstraat 43, Best: God en de hedendaagse samenleving. C. Jansen, Jan van Riebeeckstraat 10, 5684 EJ Best; (0499) 39 87 41; cja.jansen@home.nl

Priorij Emmaus

14 mrt. 10.00-16.00 u. Priorij: Leven met verlies; 21 mrt. 10.00-16.00 u. Priorij: Jezus en de gnosis. Diependaalsedijk 17, 3601 GH Maarssen; (0346) 56 21 46; info@priorijemmaus.nl

ICF

16 mrt. 20.00 u. Grote Kerk, Kerkstraat 20 's-Hertogenbosch Peter Nissen 'Reiken naar wat ons overstijgt: religie in oude en nieuwe vormen'; Rieke Mes fluit. (073) 641 48 32 (Marieke van Tilburg-v.d. Weij vanaf 1 mrt) Toegang € 5.-.

DAC

24 febr. 16.00 u.-28 febr. 14.00 u. Bezinningsdagen in de lente; 28 febr. 14.00 u.-1 mrt. 17.00 u. Winterschilderen in kloosterlijke sfeer. Stadsdam 1, 6851 AH Huisen; (026) 326 44 22; info@dominicaanscentrum.nl

Missio Nederland stuurde Bart Verreijt onlangs op verkenning naar Duitsland. In Hildesheim was het symposium *Waar gaat het om bij Kleine Christelijke Gemeenschappen? Een weg om kerk te zijn met de mensen?*, georganiseerd door bisdom Hildesheim, Missio Aachen en Missio München.

Missio Nederland heeft een geschiedenis van meer dan honderd jaar, zij het onder een andere naam. Jaren waarin in samenleving en kerk veel is veranderd. Zeker ook in onze relatie met de landen van de derde wereld, de ontwikkelingslanden, de jonge kerken... De termen zeggen al hoe inzichten veranderen. Missio Nederland zoekt ook in deze tijd haar opdracht te verwezenlijken. Meer nog dan vroeger bestaat deze uit jonge kerken die onze - vaak materiele - hulp nodig hebben een hand toesteken én ook ons openstellen voor wat zij ons aan vitaal geloof te bieden hebben. Echt tweerichtingsverkeer; wereldwijd dialogisch kerk zijn!

Nieuwe ontwikkeling

Een van de nieuwe ontwikkelingen zijn de Kleine Christelijke Gemeenschappen (KCG). In Afrika zijn ze al jarenlang sterk in opkomst, maar ook in Azië, Zuid en Midden-Amerika. Ook in Noord Amerika komen ze voor, meestal onder de naam Small Christian Communities (SCC). In Europa is de ontwikkeling veel trager op gang gekomen, maar langzamerhand verschijnen de KCG-en ook in ons land. Onder leiding van hulpbisschop De Jong heeft de Amerikaanse 'Renew'-beweging enige aanhang gekregen. Zij neigen naar een charismatische benadering. De ontwikkelingen in Duitsland worden sterk geïnspireerd door de jonge kerken in Afrika en Azië. Dit was tijdens het symposium ook zeer goed te merken aan de inleiders die waren uitgenodigd. Er waren mensen uit Zuid-Afrika van het Lumko Pastoraal Instituut. De medewerkers aan dit instituut hebben vanuit hun ervaringen ook theoretisch veel bijgedragen aan de ontwikkeling en de verantwoording van deze benadering. Verder ervaringsdeskundigen en theologen uit de Filipijnen, India en Duitsland. Ze hadden

verschillende achtergronden zodat een bont en boeiend palet ontstond rond deze nieuwe benadering van kerkzijn.

Allen gelijkwaardig

Bij dit alles gaat het om een pastorale benadering en visie op de kerk in het spoor van Vaticanum II, dat de centrale betekenis van iedere gelovige in de kerk benadrukte. In alle opzichten moet 'de kerk die van mensen vervreemd was teruggegeven worden aan mensen', formuleerde concilievader mgr. Jan Bluysen. Iedere gelovige moet serieus genomen worden, omdat in haar of hem Gods Geest werkt. Iedere gedoopte en gevormde heeft de Geest ontvangen en is op grond daarvan geroepen de kerk mee te dragen en medeverantwoordelijk te zijn voor de gang van zaken. Het pleit voor de verschillende inleiders op het symposium, dat zij dit aspect van het recht op de eigen en onvervreemdbare inbreng van iedere gelovige, uitdrukkelijk verbonden met de mysteriekant van de Kerk, die ook werk van God is. In de kerk werkt Gods Geest op een wijze die niet ophoudt en zich niet laat vastleggen bij de inbreng van gelovigen en ambtsdragers. De kerkvisie waar het hier om gaat is duidelijk die van de gelijkwaardigheid van alle gelovigen (inclusief de ambtsdragers) die samen het volk Gods vormen, bezielend en geleid door de Geest.

Deze tijd

Vertrouwde geluiden voor wie het Vaticaanse Concilie bewust meemaakten en de namen van bisschoppen als Bekkers, Bluysen, De Vet en Ernst iets zeggen. Nu leven we in een tijd waarin door veel pas opgeleide priesters smalend wordt gesproken over de mensen die hun inspiratie opdeden in de jaren zestig. We maken

een tijd mee waarin bijna alle kerken druk werken aan reorganisatie, bezuiniging, aanpassing van het instituut en weer de nadruk gelegd wordt op het bisschoppelijke gezag en op de priester als leider en bestuurder boven het volk.

Mensenkerk

In gesprekken in de wandelgangen van het symposium werd me duidelijk dat niet alleen in Nederland een dergelijke terugslag aan de orde is. In heel Europa vindt een grote herschikking plaats, alsof een multinational gereorganiseerd moet worden. De volkskerk is voorbij; de kerk als beeld en maatschappij bepalende instantie is

De Biblia Polyglotica. door de paus geschonken aan de deelnemers van de laatste bisschoppensynode

voorbij. Rest de vraag: hoe kunnen we nu kerk zijn? KCG kiest duidelijk voor een kerk die ter plaatse vorm krijgt, daar waar mensen wonen en werken; echt een mensenkerk wil zij zijn.

Er is een belangrijk hulpmiddel ontwikkeld om dit laagdrempelige kerk zijn mogelijk te maken. 'Bible-sharing' of 'Bibel Teilen' wordt het genoemd. In Nederland is het nog niet echt bekend. Bij gebrek aan beter, hanteren we voorlopig de term 'bijbel delen'.

Wat is bijbel delen ?

In kleine groepen van acht tot twaalf mensen komen gelovigen regelmatig bij elkaar. In deze ontmoeting staat de bijbel als Gods Woord centraal. Samen lezen de aanwezigen een tekst, staan erbij stil, bemediteren die en vragen zich samen af wat dit voor het dagelijkse leven betekent. Deze groepen zijn geen wederopstanding van onze oude ecclesiagroepen. Ze zijn eerder een vorm van liturgie en hebben als doel veel meer dan een zoveelste poging om mensen aan het bijbel lezen te krijgen. Het is een methode die zeer dicht bij de mensen blijft en een sterk beroep doet op hun eigen geloofs- en levenservaring. Daar zijn geen deskundigen en bijbeluitleggers voor nodig. Dit verloopt volgens een protocol dat is ontwikkeld aan het Pastoraal Instituut Lumko in Zuid Afrika.

Bijbel delen in zeven stappen

Begroeting - bewust worden van Jezus' woord 'Waar er twee of meer in mijn naam bijeen zijn ben ik in hun midden' - iemand spreekt een eigen gebed. *Het Woord aanhoren* - iemand leest een bijbelfragment, bijvoorbeeld de lezing van de komende zondag, maar een ander gedeelte kan even-

Te gast bij 'bijbel delen'. (© Foto's: Bart Verreijt)

goed. *Bij de tekst blijven* - ieder zoekt een woord of zinsfragment dat eruit springt en spreekt dit driemaal hardop uit. Tussen iedere bijdrage stilte, tijd voor bezinning. Heeft ieder zijn keuze uitgesproken dan wordt de tekst nog eens in zijn geheel gelezen. *In drie minuten stilte* laat men ruimte voor God.

Wat heeft ieder ten diepste geraakt? Welk woord heeft ons echt aangesproken? Ieder spreekt in de ik-vorm. Het gaat om de uitwisseling. Per se geen discussie of lange uiteenzettingen. *Tot daden komen* - komt er op grond van wat tot nu toe gebeurde een taak voor ons, als groep of individueel, naar voren? Bedenk: Christus handelt in deze wereld door ons.... Afspraken maken, wie doet wat, wanneer, met wie, hoelang? *Bidden, spreken tot God.* Wie wil spreekt een gebed uit en met een lied dat iedereen kan meezingen wordt afgesloten.

Je eraan houden

Deze manier van bijeenkomen rond de

bijbel is geen nieuwe cursusmethode. Het is veel meer een vorm van huisliturgie die de spirituele basis vormt van deze KCG. Al te gemakkelijk heeft men in de eerste aanloop in Duitsland aan dit protocol gesleuteld. Met name stap zes - de praktische conclusie - was te moeilijk en werd dikwijls weggelaten, waarmee de band tussen geloof en handelen onder druk kwam te staan en het brandpunt bijna vanzelf verschoof naar binnenkerkelijke vroomheid. Ook andere elementen werden veranderd, met steeds als gevolg dat de kracht uit de bijeenkomsten wegsijpelde. Het is blijkbaar niet zo eenvoudig voor ons in het westen om op zijn minst als uitgangspunt deze benadering te zien als een gave van onze zusters en broeders uit Zuid-Afrika. Wij weten het graag beter!

Te gast

Bij het Symposium hoorde ook, dat de deelnemers gastvrij werden ontvangen in Kleine Christelijke Gemeenschappen in de omgeving. Ik was te gast bij een groep in Hannover; een inspirerende ervaring. Tijdens het symposium zelf werd de aanpak geoefend. Zo konden we een eerste ervaring opdoen met 'bijbel delen' als een liturgie, die de aanwezigheid van Jezus in zijn Woord viert. Consequent waren de organisatoren wel. Een van de aanwezige bisschoppen kwam rechtstreeks uit Rome naar het symposium. Hij had deelgenomen aan de bisschoppensynode over de werking van Gods Woord. Als herinnering aan zijn deelname had hij een veeltalige bijbel gekregen van paus Benedictus, een biblia polyglotica. Aan het begin van iedere sessie werd deze bijbel in ons midden geplaatst en een kaars erbij ontstoken. Een treffend symbool van Gods werkzame Woord in ons midden. Missio zal zich de komende tijd nader bezinnen op de resultaten van het symposium.

De Zuid-Afrikaanse emeritus bisschop Hilmer

Bart Verreijt is bestuurslid van Missio Nederland

Vitale parochie heeft jongerenkoor

Albert Arens

Zaterdag 31 januari 2009 werd te Tilburg een Landelijk Symposium over de toekomst van jeugd- en jongerenkoren gehouden.

De bijdrage van jeugd- en jongerenkoor aan de liturgie en de opbouw van parochies staat steeds meer onder druk. Hebben jongerenkoren nog toekomst en kansen in de rooms-katholieke kerk? Wat biedt de kerk hen; wat bieden zij de kerk? Code-X Music, waarbij veel jeugd-, jongeren- en middenkoren zijn aangesloten, organiseerde op 31 januari jl. in Tilburg hierover een symposium. Sprekers waren prof. dr. Martin Hoondert, mgr. dr. E. de Jong en mgr. drs. A. Hurkmans (referent liturgie). Gedurende de dag werden 'best practices' uit twee parochies gepresenteerd en enkele gezangen ten gehore gebracht door een gelegenheidskoor afkomstig uit 5 jongerenkoren.

Blijkens onderzoek

Aan het symposium namen 148 pastores, jongeren, beleidsmedewerkers en kerkmusici deel. Martin Hoondert deed verslag van het onderzoek dat Code-X heeft gehouden onder 89 jongerenkoren en 2700 parochianen. Een jongerenkoor wordt niet zozeer bepaald door de leeftijd van de koorleden, maar vooral door het genre muziek dat zij zingen. De jongerenkoren worden zeer gewaardeerd door de parochianen. Zij dragen zowel muzikaal als inhoudelijk actief bij aan de liturgie. De meeste jongerenkoren komen wekelijks bijeen en verzorgen minstens eenmaal per maand de kerkdienst. De jongerenkoren vertegenwoordigen eigentijdse culturele stromingen, gevoelens en inzichten. Daar kan de Kerk mee verder. Sinds Vaticanum II, begin jaren '60, streven bisschoppen een actieve participatie van de kerkganger in de liturgie na. De jongerenkoren beantwoorden hier geheel aan.

Niets bijzonders

Mgr. A. Hurkmans stelde zich de vraag of er voor jongerenkoren wel ruimte en noodzaak is om in de liturgie eigen liederen te zingen. Kunnen ze niet gewoon zingen wat 'Rome' voorschrijft? Of zijn er voor jongeren, zoals voor kinderen, aanpassingen mogelijk en welke zijn dan gewenst? De discussie hierover is in Rome na ruim twintig jaar in 1988 gesloten met de constatering, dat er voor jongerenkoren geen aparte richtlijnen nodig zijn. Deze zouden de afstand tussen jongeren en parochie alleen maar vergroten. De kerk beschouwt iedereen die gevormd is als volwassen kerklid en dat is - ook in Nederland - in de regel vanaf 12 jaar, in een enkel bisdom vanaf 16 jaar. Voor jongeren gelden dus dezelfde liturgische re-

gels, uitzonderingen of mogelijke aanpassingen als voor alle volwassen kerkliden. De Kerk verwacht van de jongerenkoren, dat zij binnen de vastgestelde liturgische orde liederen zingen die het katholieke geloof tot uitdrukking brengen en niet de individuele gevoelens of de tijdsgeest, waaraan jongeren onderhevig zijn, op de voorgrond stellen. Jongerenkoren kunnen een belangrijke rol spelen als zij catechetisch en spiritueel goed gevormd zijn en goed begeleid worden. De bisschoppen zijn zeer dankbaar voor de bijdrage die jongerenkoren leveren aan liturgie en kerkmuziek.

Is er wel ruimte?

De bijdrage van mgr. Hurkmans lokte de nodige opmerkingen en vragen uit. Wat is de functie van de Nationale Raad voor Liturgie als het gaat om de criteria, aan de hand waarvan liederen geschikt worden bevonden. Wie gaat daarover en welke criteria worden gehanteerd? Gaat het hierbij vooral om de teksten of ook om muzikale kenmerken van een lied? Zijn de bisschoppen van plan andere personen en instanties dan de NRL te betrekken bij de samenstelling van liedbundels? Is er nog plaats voor de inbreng van de Sint Gregorius-vereniging? Is er ruimte voor een andere liturgische taal dan de soms onbegrijpelijke taal van de oude gezagvolle geschriften? Vragen en opmerkingen te over.

Te voeren beleid

Na de lunchpauze werden twee goede voorbeelden uit de praktijk van de parochie gepresenteerd. En daarna volgde discussie over het door Code-X te voeren

beleid om de positie, bijdrage en kwaliteit van de jongerenkoren te versterken.

De belangrijkste voornemens hebben betrekking op de uitbouw van de webcommunity van Code-X Music, de toepassing van een parochiescan, repertoirevernieuwing, een academie voor de vorming van nieuwe kerkmusici en koorleiders, en de vorming van pastores in relatie tot jongeren, liturgie en kerkmuziek. De voorgestelde activiteiten werden met grote instemming begroet. Mgr. De Jong probeerde de jongerenkoren meer ruimte te bieden door hen op mogelijkheden te wijzen buiten de eucharistieviering. De eucharistieviering is heilig en aan de orde van dienst en de voorgeschreven gebeden en liederen valt niet te tornen. Maar er zijn ook andere - oecumenische en interreligieuze - liturgische vormen denkbaar, waar jongerenkoren meer speelruimte hebben.

Jongeren ook

De vertegenwoordigers van de jongerenkoren zagen daar niets in. Jongeren vormen evengoed als bisschoppen en priesters de kerk. En als de eucharistieviering het hart van de kerkgemeenschap vormt, dan horen zij daar thuis, aldus reacties. Mgr. De Jong was op zijn beurt weer blij met deze reactie en sprak zich volmondig uit voor de dialoog tussen alle betrokkenen. De kerk is niet alleen mysterie en gemeenschap, maar heeft ook een missie, opdracht. En daar wil hij met de jongerenkoren graag aan blijven werken. Code-X gaat zich nu beraden op de mogelijkheden om in samenwerking met andere instanties en de jongerenkoren zelf en in goed overleg met de verantwoordelijke bisschoppen de verschillende beleidsaanbevelingen te realiseren

Albert Arens is projectcoördinator Code-X Music

Mgr. drs. A. Hurkmans, prof. dr. Martin Hoondert en mgr. dr. E. De Jong

In Gods naam genieten

Joke Forceville-van Rossum

Wij zijn op aarde om hier en hiernamaals gelukkig te zijn.
(Catechismusleer)

Borstbeeld van Felix Timmermans in Lier (B)

Lang geleden - het was 1944 - kreeg ik op mijn verjaardag *De pastoor uit den bloeyenden wijngaert* cadeau. Wat een geschenk! Nog altijd weet ik me één gedachte daaruit letterlijk te herinneren: *'Van heel de vasten heeft de pastoor niet gesmoord of geen bezoek gebracht aan zijn geliefkoosden wijnkelder. Want al zien zijn tanden bruin en zwart van het smoren, toch is het ontberen van de smakelijke pijp hem minder erg dan het precieus bezoek aan zijn edele wijnen te moeten missen.'*

Voor deze pastoor is de wijn altijd het symbool van Jezus' bloed gebleven. Hij liefkoosde de flessen en heeft eigen namen bedacht voor diverse soorten. Nee, voor hem is er geen Pommerol, Vandanges, Moezel. De smaak, geur, kleur en afkomst hebben hem geïnspireerd en daar heeft hij iets eigens voor in de plaats gesteld. Zo verlustigt hij zich bij zijn ritueel aan zijn kelder in de donkere Ader van Christus, de heldere Glimlach van Onze-Lieve-Vrouw, de Regenboog van het Beloofde Land, de Geestdrift van Assisiën, het Vloeiende Paradijsken en de Ladder naar God.

Misschien is er geen boek dat mij zozeer heeft doen zien wat genieten in diepste wezen betekent als dit werk van Felix Timmermans. De pastoor van deze wijngaard heeft onbetwist zijn smaak zo ontwikkeld, dat hij elke wijn op eigen waarde weet te schatten. Maar wat

me van hem vooral aanspreekt is het feit, dat hij niet uitsluitend van het drinken van zijn wijn geniet. Hij bewondert vooraf de inhoud, zoekt dan naar een passende naam. Zo maakt hij duidelijk, dat genieten meer is dan hebben, nemen.

De mens moet kennelijk leren ervaren hoeveel mooi er bestaat. In de natuur, in zijn dagelijks leven, in dat waartoe zijn omgeving hem inspireert. Het meest eenvoudige kan ons tot vreugde worden. Maar we moeten er wel oog voor hebben, ontvankelijk voor zijn. Wat worden we dikwijls op het verkeerde pad gezet. In de veronderstelling dat genieten bijna alleen maar mogelijk is, als we het geld ervoor beschikbaar hebben. Consumeren is beslist nog niet genieten van wat we gebruiken en verteren.

Wat zouden we de kern van het genieten kunnen noemen? Misschien wel in eerste instantie overgave aan het goede. Aan het goede van de natuur, de warmte van mensen om ons heen, de dartelheid van een klein kind, bijzondere muziek. En er tijd voor nemen. Langzaam aan heb ik geleerd dat ik een schaalteje druiven niet haastig moet veroveren. Dat ik, als ik er de tijd voor neem, van elk vruchtje apart kan smullen! Zo goed als ik bij langzaam drinken mijn wijn tot zijn recht laat komen. Wie echt geniet, zet al zijn zinnen open. Geeft, als het bijvoorbeeld om wijn gaat, niet alleen zijn mond maar ook zijn ogen de kost. Laat zijn neus te gast zijn. En van het bedachtzame slikken wordt hij van binnen helemaal warm. Ik heb van de pastoor geleerd, want ik houd van wijn. Vooral van Franse wijn, mijn naam eer aandoende!

Met U
zijn er geen verten meer
en alles is nabij.

Des levens aanvang glinstert weer,
geen gist'ren en geen morgen meer,
geen tijd meer en geen uren,
geen grenzen en geen muren
en alle angst voorbij;
verlost van schaduw en van schijn
wordt pijn en smart
tot vreugd verheven.

Hoe kan het zo eenvoudig zijn.
Hoe kan het leven Hemel zijn
met U, o kern van alle leven

Felix Timmermans

Ondergronds

Ik kan me nog heel goed herinneren hoe in de jongensboeken over de Tweede Wereldoorlog de verhalen over het verzet mij mateloos boeiden. Toen ik dat las, wist ik zeker: 'Mocht het in deze tijd zo ver komen, dan sluit ik mij aan bij het verzet. Mocht het in mijn tijd oorlog worden, dan ga ik ondergrondse activiteiten ondernemen, desnoods met gevaar voor eigen leven. En mocht de vijand mij betrappen, dan zal ik zeker niet bezwijken onder de lichamelijke en de geestelijke martelingen.' Ik vond het prachtig om te lezen hoe in mijn avonturenromans mensen verborgen boodschappen aan elkaar doorgaven. Er werden kranten gedrukt en stiekem verspreid om mensen een andere waarheid te vertellen dan de vervormde waarheid die door de officiële kanalen werd voorgehouden, en om bij de gewone mensen het geloof in verandering en in betere tijden levend te houden. Nee, ik wil nu de situatie in de Nederlandse kerk echt niet met een situatie van oorlog vergelijken. Dat wil ik helder en duidelijk gesteld hebben, om te voorkomen dat mensen mij later de verkeerde dingen gaan verwijten. Wel denk ik, dat 'ondergrondse' communicatiemiddelen een goede oplossing kunnen zijn om onze kerk in deze tijd van meer leven te voorzien. De vrijheid en dus creativiteit in vieringen - bijvoorbeeld op het gebied van muziek - wordt van hogerhand tegengegaan. Er gaat zelfs een controle komen op de liederen die koren zingen. Het heeft weinig zin om in het openbaar hiertegen in verzet te komen. De tijd is er niet naar en wie dat wel doet, wordt bij voorbaat van elke communicatie uitgesloten. Maar de hoop hoeft daarmee nog niet verloren te zijn. Waarom bijvoorbeeld niet via internet andere liederen verspreiden dan de officiële organen willen horen? Wie gaat controleren wat koren tijdens hun repetities zingen?

Marcellus

Stichting Maurice Pirenne

Op 14 maart 2008 overleed priester-musicus Maurice Pirenne (1928-2008) uit Rosmalen. Bij testament heeft hij de 'Stichting Maurice Pirenne' opgericht, officieel gedaateerd op 23 mei 2008. De stichting wil onder meer leven en werk van Pirenne blijvend onder de aandacht houden door uitvoeringen van zijn composities te stimuleren, zowel in concerten als in de liturgie. De stichting organiseert daartoe zelf concerten, maar kan ook een financiële bijdrage leveren aan het uitvoeren van composities van Maurice Pirenne. Daarnaast laat de stichting zijn nog niet uitgegeven composities in druk verschijnen. De stichting zal tevens bijdragen aan de muziek in de Sint-Janskathedraal te 's-Hertogenbosch door financiële ondersteuning en beheert het archief van Maurice Pirenne, waaronder zijn composities en preken.

Informatie bij Jeroen Felix (0413) 24 90 29, e-mail: jeroenfelix@hotmail.com

Overweldigend

Voor de tweede editie van de *Webfish Awards* - de prijzen voor de beste christelijke Nederlandse websites - zijn 212 websites ingezonden. Dit is bijna tweemaal zoveel als vorig jaar, toen de prijzen voor het eerst werden uitgereikt. De sites zijn aangeboden in drie categorieën: websites van plaatselijke kerken, Guppy Awards (jongerensites) en overige christelijke sites. Met name het enthousiasme van kerken en parochies is groot. De professionele jury onderwerpt in die categorie maar liefst 116 inzendingen aan een kritische beoordeling. De wedstrijd is een initiatief van *IKON*, het *Nederlands Bijbelgenootschap*, de *Protestantse Kerk in Nederland* en *Stichting Leve de Kerk*.

De komende weken buigt de jury zich over de inzendingen. Vanaf 1 maart is op www.webfishaward.nl de shortlist van inzendingen te zien die naar het oordeel van de jury kanshebber zijn voor een prijs. Het publiek kan deze inzendingen online waarderen. De mening van de sitebezoekers telt voor een zesde deel mee in het eindoordeel van de jury. De feestelijke prijsuitreiking is vrijdag 3 april in het Protestants Landelijk Dienstencentrum te Utrecht.

Op weg naar Pasen

Zaterdagmiddag 6 maart in de San Salvatorkerk te Den Bosch een middag rond de vanzelfsprekendheden van Pasen. Een middag van 14.00 uur tot vroeg in de avond in samenwerking van *Melodiek* en

de *Cantorij* zingen, je laten inspireren, meditatie en als afsluiting samen eten. Lieder, beelden, teksten. Pasen - We vieren het leven; wat voor leven? - We vieren de verrijzenis; verrijzenis waaruit? - We vieren opstaan uit de dood; welke dood? - Verrijzenis; dat gebeurde lang geleden met Jezus, nu niet meer? - Witte Donderdag; toneelstukje met brood en wijn? Weet je welkom! Als je komt, graag even laten weten via sansalvator@tiscali.nl of (073) 641 00 16 op werkdagen tussen 9.00 en 12.00 uur.

Tentoonstelling Mater Dolorosa

In de veertigdagentijd is er in de Kloosterbibliotheek de tentoonstelling '*Mater Dolorosa, de zeven smarten van Maria*', bestaande uit zeven grote kunstwerken gemaakt door de in Meerssen woonachtige kunstenaar Judith Krebbekx (1967). Zij grijpt in de schilderijen terug op de eeuwenoude volksdevotie waarbij het verdriet van Maria over het lijden van haar zoon Jezus centraal staat. Hierbij probeert Judith om in de schilderijen Maria te laten zien als een gewone vrouw, als een moeder die om verschillende redenen verdriet heeft om haar kind. Tentoonstelling geopend op 8 maart om 12.00 uur en loopt tot en met 13 april + gedurende die periode geopend op de zondagmiddagen en op tweede paasdag van 12.00 tot 16.30 uur. De toegang is vrij. Bij de tentoonstelling is een tentoonstellingsboek te koop.

Informatie: Klooster Wittem, Wittemer Allee 32, 6286 AB Wittem; (043) 450 17 41.

Bevrijdingstheologie?

CMC Mensen met een Missie organiseert 26 februari aanstaande het symposium *Geloof in bevrijding*. De actualiteit van be-

vrijdingstheologie. De Indiase moslim-juriste en activiste Shahrakh Alam en de lekendominicaan en theoloog Erik Borgman gaan in op de vraag hoe de bevrijdende kracht van het geloof in verschillende tradities en samenlevingen een rol speelt. Tijdens de middag in De Boskant te Den Haag spreken twee mensen die zich nog volop laten inspireren door het gedachtegoed van de bevrijdingstheologie.

CMC Mensen met een Missie, afdeling Campagnes; Pauline Eggink, (070) 313 67 34 of campagnes@cmc.nu

Uitzonderlijk project

Stichting *Vrienden van het Inloopschip* vraagt aandacht voor het project *Cirque du Clochard* zaterdag 3 oktober 2009 op de Parade Den Bosch. *Cirque du Clochard* wordt een theaterfestival waarbij Nederlandse en vooral Bossche daklozen zich van hun creatiefste zijde laten zien met muziek, theater en andere podiumpresentaties. Het is de bedoeling dat naast het plezier van de optredens ook ontmoeting en betere kennismaking mogelijk is van de stadsbevolking met de dakloze medeburgers. Dit omvangrijke project kost circa € 35.000,-. Er zijn inmiddels bijdragen toegezegd door ondermeer de gemeente 's-Hertogenbosch. De personeelskosten van de hulpverleners komen voor rekening van de stichting Maatschappelijke Opvang. Stichting *Vrienden van het Inloopschip* heeft € 7.500,- toegezegd. Maar

de vraag blijft: wie helpt ons verder? Wie wil en kan: St. *Vrienden van het Inloopschip*, Girorekening 5751753.

Stichting *Vrienden van het Inloopschip*, Postbus 5, 5201 AA 's-Hertogenbosch (073) 614 86 84.

Boeken

Peer Verhoeven

Zinboekjes

Uitgeverij Oase Media BV die in het briefhoofd *Bezinning Inspiratie Zingeving* heeft staan brengt drie Zinboekjes uit. Deze kleine boekjes bestaan uit telkens een

inleef-foto en een korte bezinningstekst. Foto's en teksten, zo goed als allemaal van de hand Greet Brokerhof-van der Waa, laten de lezer even verder kijken dan de dagelijkse werkelijkheid. Het zijn eenvoudige goed te vatten teksten zonder gezochte vondsten of gekunstelde diepzinnigheden. De boekjes zijn heel geschikt als cadeau-tje bij gelegenheid van een verjaardag, een heuglijk feit of een droef gebeuren. Het boekje *Licht* is speciaal voor de decembermaand gemaakt en sluit aan bij het kersthema in *Oase Magazine*, het nieuwe materiaal voor dagopeningen in het V.O. dat Oase Media sinds dit schooljaar uitgeeft. Er zijn ook *ZinCards* bij dezelfde drie thema's, waarop foto en tekst staan. Deze kaarten zeggen aanmerkelijk veel meer dan de gelegenheidskaarten die in supermarkten te koop zijn. Daarom is het echt te hopen dat de boekjes en de kaarten door het grote publiek ontdekt worden. Een verrijking. De Zinboekjes en ZinCards zijn ook te bestellen via www.zincards.nl en www.zinboekjes.nl

Greet Brokerhof-van der Waa *Zinboekje Licht, Liefde, Toekomst*. Uitgeverij Oase Media Postbus 204, 3860 AE Nijkerk.

Zelf beschikken

Op 10 november zond de NCRV in de serie *Dokument* de film *Voor ik het vergeet...* uit. De film vertelt het verhaal van Paul bij wie beginnende dementie wordt geconstateerd en die het weloverwogen besluit neemt zelf zijn leven te beëindigen, nu hij dat nog kan. Het verhaal wordt verwoord door zijn vrouw en kinderen, én door Paul zelf. Dit verhaal is ook te lezen in *Zelf over het levenseinde beschikken. De praktijk bekeken* door Ton Vink, filosoof en counselor. Dit boek wil inzicht geven in het zelf beschikken over het levenseinde. Daartoe zijn een aantal voorbeelden uit de

praktijk bijeengebracht. De hoofdpersonen in dit boek vragen zich op enig moment af: 'Wat te doen wanneer het leven beëindigen redelijker lijkt dan het voortzetten? Zich verzetten tegen de loop der dingen? Alles doen om in leven te blijven of erkennen dat het moment van heengaan is aangebroken?' Gegeven het verbod op hulp bij zelfdoding besteedt het boek ook kort aandacht aan de juridische valkuilen die er momenteel liggen. Een toegankelijk boek met voor velen een herkenbare inhoud.

Ton Vink *Zelf over het levenseinde beschikken*; Uitgeverij Damon Budel 2008; ISBN 978 90 5573 917 2; € 16,90.

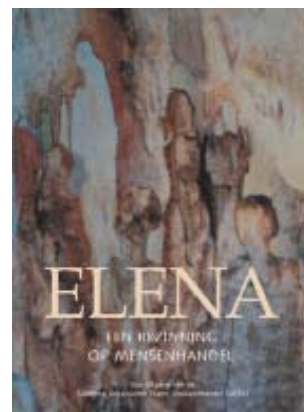
De kerk als klooster

Ds. Jeroen Jeroense uit Elst heeft de brochure *De kerk als klooster* geschreven met als eerste ondertitel *Zicht op de toekomst* en als tweede *Pamflet voor doordenking, inspiratie, gesprek, besluitvorming en uitvoering*. De auteur heet ook *reisbegeleider* en *bouwmeester*. De schrijver heeft iets met het leven en het levensritme in een klooster en maakt veelvuldig gebruik van de inspiratie, in de afgelopen jaren in verschillende kloosters opgedaan. Prachtig fotomateriaal. Ds. Jeroense beschrijft het klooster als gastvrij en spiritueel, waar een pelgrim altijd welkom was voor een voedzame maaltijd, een goed gesprek en zodanig een bed om te overnachten. In een klooster wordt volop gevierd: de lofzeggende aan God in de getijdengebeden vormt het hart van de kloostergemeenschap. Vele vroegere taken van de kloosters zijn door andere organisaties overgenomen. Wat overblijft is het klooster als plek van gebed, religieus centrum, rustpunt in een wereld vol rumoer. Zo ziet de schrijver als in een droom de kerk van de toekomst. De kerk als klooster heeft naast een kapel om te vieren ook een refter, een gastenverblijf, een tuin, een bibliotheek en een kapittelzaal voor lezing en ontmoeting. De kerk als klooster is geschreven door een enthousiasteling maar bepaald geen oppervlakkige, - iemand die erin gelooft en weet waarom. Ideeën en perspectieven die je in paasstemming brengen, een lentegevoel geven. Heerlijk en mooi!

Jeroen Jeroense *De kerk als klooster - zicht op de toekomst* Theologische uitgeverij Narratio, Gorinchem 2009; ISBN 978 90 5263 978 9; € 6,95 Via boekhandel of uitgever (0183) 62 81 88; e-mail: Ivdherik@narratio.nl

Mensenhandel

Voor de komende vasten- en lijdensstijd biedt de *Stichting Religieuzen Tegen Vrouwenhandel* 'de kruisweg' van Elena, een

jonge vrouw die het slachtoffer van mensenhandel wordt, aan. Dit boekje met enkele gebeden en bezinningsteksten, vijftien 'staties' van een kleine bladzijde in poëtisch proza en een kort voor- en na-woord heeft als ondertitel *Een bezinning op mensenhandel* en telt nog geen vijftig pagina's. De weliswaar suggestieve maar wat duistere illustraties bij de staties zijn van de hand van Mieke Borgdorff. Elena levert mijns inziens geen alternatief voor een gemeenschappelijk gevierde kruisweg-oefening. Wel zijn dit thema, deze teksten en beelden in de vasten- en lijdensstijd op hun plaats voor persoonlijke bezinning en bijeenkomsten van kleine groepen. Een origineel idee uit bewegogen harten voortgekomen en in goede taal en beeld uitgesproken. Naast het boekje (€ 10,-) is ook een dvd (€ 12,50) met de tekst in het Nederlands, Engels en Frans verschenen. Warm aanbevolen.

Elena, een bezinning op mensenhandel 2009 Stichting Religieuzen Tegen Vrouwenhandel St. Janssingel 92, 5211 DA 's-Hertogenbosch (073) 615 44 44; e-mail: srtv@srtv.info

Een Ketterse Catechismus

Een nieuw boek van Hein Stufkens: *Een Ketterse Catechismus* met de ondertitel *Schets van een spiritualiteit voor morgen*. In het voorwoord zegt de auteur dat je tegenover de traditie verschillende houdingen kunt aannemen. Je kunt er jezelf krampachtig aan vastklampen. Je kunt de traditie ook als afgedaan van je afschudden. Stufkens kiest voor een derde, eigenlijk al heel oude weg: wat wezenlijk is behouden en wat vergaan is wegdoen. Hij stelt zich de uit de oude catechismus bekende vragen zoals: waartoe zijn wij op aarde, - wat moeten wij geloven, - hoe loopt het met ons af - wat is het uiteindelijke lot van mensheid en aarde? Stufkens vindt inspiratie in de hedendaagse multiculturele spiritualiteit, maar ook in de oude antwoorden van de christelijke traditie. *Een Ketterse Catechismus* is een boeiend boek om in de aanstaande bezinningstijd beetje bij beetje te lezen en te overwegen. Echt de moeite waard - vind ik - om deze literatuur in huis en bij de hand te hebben.

Hein Stufkens *Een Ketterse Catechismus* Ten Have 2008 ISBN 978 90 2595 907 4

Het vormsel

Ad van Bergen

Parochiebladen informeren ons door het jaar heen over het vormsel en alles wat daarmee samenhangt...

Het parochieblad van parochie Groesbeek. Door de bisschop is ons meegegeeld dat pas-tor ... dit jaar zal komen vormen. Ook de datums zijn door het bisdom vastgesteld...

Met deze gegevens van buiten kan het vormsel in de parochies georganiseerd worden. Parochieblad Berlicum Middelrode. De kinderen die dit schooljaar de basisschool verlaten kunnen het sacrament van het Vormsel ontvangen... Dit vraagt voorbereiding. Daarom wordt er voor beide parochies op maandag 3 november een ouder-kind-informatieavond gehouden. Op deze avond wordt uitgelegd wat vormsel eigenlijk betekent en zullen wij het project ter voorbereiding ervan en de gang van zaken nader toelichten. Langs deze weg willen wij ook de ouders én kinderen die buiten Berlicum en Middelrode op school zitten, vragen om aan deze avond deel te nemen.

Het samenvoegen van parochies leidt vaak ook tot werkgroepen ineenschuiven. Parochieblad H. Jozef, Cuijk schrijft over zo'n nieuwe opzet.

We zijn op zoek gegaan naar overeenkomsten en verschillen tussen de groepen en vandaaruit zijn we aan de slag gegaan om een en ander op elkaar af te stemmen. En dit is gelukt! We hebben besloten om het Vormsel in het najaar te gaan vieren en vormelingen deels in groep 8 en deels in de brugklas voor te bereiden. En we gaan dat samen met één project doen. Deze verandering maakt ons als parochie sterker en dus de moeite waard.

Waar gaat het in de voorbereiding dan zoal over? In de Martinusparochie Sint Oederode doorlopen 32 jongelui onder begeleiding van 15 enthousiaste gastouders dit proces.

In de eerste bijeenkomst zullen de jongelui zich gaan bezighouden met de thema's 'kerk' en 'parochiegemeenschap'. Zij zullen vervolgens in een interview kennis maken met leden van het parochiebestuur of de parochievergadering. Aan het project zijn ook een aantal opdrachten toegevoegd die ze samen met hun ouders dienen uit te voeren. Op zaterdag 31 januari presenteren zij zich aan de parochiegemeenschap in de eucharistieviering van 17.00 uur.

In het Vijf sterren blad van Stratum staat dat zes jongens en meisjes zich voor het vormsel hebben aangemeld.

De werkgroep probeert de jongeren bijeenkomsten te bieden die zowel leuk en afwisselend als interessant en leerzaam zijn. Wat daar zoal aan de orde komt? Bij het

Vormsel horen natuurlijk onderwerpen als de heilige Geest en de zeven sacramenten. Maar ook komen onder meer aan bod: bidden, wie was Jezus, wat leerde Hij en wat gebeurt er in de vormselviering?

In parochieblad Groesbeek spreken werkgroep en pastores.

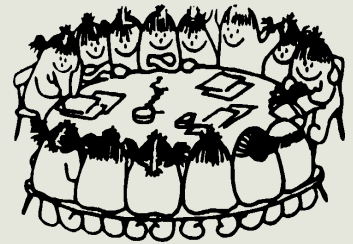
Wij hopen dat veel kinderen meedoen aan deze bijzondere afronding van de drie kindersacramenten, waardoor kinderen worden opgenomen in de kerk en het geloof. Wij staan in de voorbereiding heel uitdrukkelijk stil bij de levensweg van de kinderen en hun verwachtingen, maar ook bij het voorbeeld van Jezus, Franciscus, Titus Brandsma en alle andere voorbeelden die de kinderen zelf noemen.

In Den Perck van O.L.V. ten Hemelop-neming Helmond maakt de werkgroep met de 11 kinderen en hun ouders een uitstapje naar de Supersociaal, opvolger van de Voedselbank. Een van de vormelingen doet achteraf verslag.

Wij zijn woensdag 5 november naar een winkel geweest voor armen. Als je arm bent, kun je naar een kantoor (Saldo +) gaan en daar je gegevens invullen zoals salaris, huishuur en nog meer. Als je niet genoeg geld overhoudt elke maand, dan krijg je een pasje. Met dat pasje kun je dan naar de winkel voor armen. Je kunt dan eten en drinken halen, maar je hebt er ook andere spullen; voor baby's bijvoorbeeld. Het is niet voor iedereen die zo'n pasje heeft gratis. Als je heel arm bent, dan kun je alles gratis krijgen. Als je iets minder arm bent, dan krijg je 90% korting. En als je nog iets minder arm bent, dan krijg je 80% korting. Maar je mag maar een bepaalde hoeveelheid dingen meenemen. De winkel is voor mensen uit Helmond, maar ook mensen van Gemert komen er. Als ze in de winkel komen, krijgen zij ook hulp om van hun problemen af te komen. Supersociaal krijgt eten van bedrijven en geld van sponsors en gemeente. Er werkt een baas met een paar vrijwilligers. Alleen de baas krijgt geld. Het was een leuke dag. Teun.

In De Christoffel, Wegwijzer Pastorale Eenheid Veghel maken we kennis met twee vormseltrajecten: 'Au Choix' en 'En Route'. Een bericht van 'Au Choix'.

Zondag 8 februari om 15.30 uur worden 11 jongeren door vormheer Joost Jansen gevormd in de Abdijkerk van de Abdij van Berne in Heeswijk. Deze jongeren kiezen voor het vormsel na een voorbereiding van ruim twee jaar. Vanaf de Johanneskerk vertrekken 11 jongeren met hun begeleiders, wandelend langs de Aa naar de Abdij van Berne. Het wordt een soort pelgrimstocht op weg naar een bijzondere gebeurtenis: de toediening van het sacrament van het Vorm-

Uw parochieblad

sel op latere leeftijd. Deze jongeren zijn wel, zoals in zoveel andere parochies, in groep 8 van de basisschool met hun voorbereiding gestart. Deze voorbereiding werd echter over het jaar heen getild en nu ze in de tweede klas van het voortgezet onderwijs zitten, is het voor hen een weloverwogen en bewuste keuze om gevormd te worden. Het eerste jaar van de voorbereiding werd in de kerk afgesloten met een viering, die grotendeels door de jongeren zelf was samengesteld. Een wandeling 's morgens in alle vroegte naar Handel was ook een van de activiteiten in deze voorbereidingsperiode. De diverse voorbereidingsavonden hadden zowel een religieus als maatschappelijk karakter. Het maken van keuzes stond centraal. Zo werden ze tijdens een stellingenspel gedwongen om een keuze te maken en deze te verdedigen. En zondag 8 februari is het dan zo ver. Na een voorbereidingsperiode van ruim twee jaar staan de jongeren in de Abdijkerk voor de vormheer. Zij vragen hem om hen te vormen als een soort van schouderklopje in de vorm van de handoplegging. Zij vragen hem of hij hen wil bevestigen, waarvoor zij gekozen hebben: een meer bewust leven. Een plechtig moment. En een keuze die bewust door henzelf gemaakt is.

En ná het Vormsel? In 3 Klank van H. Willibrordus Waalre lezen we over 'n follow-up.

Eind september zullen we een begin maken met een nieuwe activiteit, bedoeld voor de tieners die in 2007 hun Vormsel hebben ontvangen... Wij willen met de tieners optrekken en hun leefwereld ontdekken. Een rustpunt bieden in hun hectische leven. Een plek waar ze ongedwongen alle vragen over hun leven en het geloof kunnen stellen. Wij willen hierbij de beproefde Rock Solid methode gebruiken, ontwikkeld door Youth for Christ en aangepast voor gebruik in parochies. Op stap gaan met tieners is een groot avontuur. Je weet nooit wat er na de volgende bocht komt. Een hindernis? Een plek om uit te rusten? We willen dit avontuur samen met de tieners en God aangaan! Heeft u suggesties of interesse om mee te helpen bij deze activiteit, dan hoor ik het graag! Pastor Wouter Koopmans.

Voor het eerst

Ria van den Eijnde-van Amelsvoort

Op 21 augustus was er voor de eerste keer een viering in de Ontmoetingsruimte van Rapelenberg in Valkenswaard met de bewoners van het Woonbegeleidingscentrum (WBC) dat valt onder het beheer van *Lunet Zorg* en de *Senioren*. De Rapelenberg telt vierenveertig appartementen, waarvan de helft is gereserveerd voor zelfstandig wonende senioren en de andere helft voor mensen met een verstandelijke beperking met vierentwintiguurs zorg. Ria van den Eijnde geeft een korte impressie.

De viering werd voorbereid door enkele mensen van de werkgroep *Zingeving voor mensen met een verstandelijke beperking* waarvan een geestelijk verzorger, iemand van de leiding van *Lunet Zorg*, enkele mensen vanuit de diaconie, ouders en een vertegenwoordiger uit de doelgroep deel uitmaken.

De viering

Marieke Termeer, geestelijk verzorger van *Lunet Zorg*, zet de paaskaars, versierd met broden en vissen van de wonderbaarlijke broodvermenigvuldiging op tafel. Er omheen enkele Turkse broden en honing. Ze kleedt zich in een mooie albe/gebedsmantel. Schoorvoetend druppelen de genodigden binnen. Ze zijn allemaal persoonlijk middels een brief uitgenodigd. Sommigen moeten toch nog over de drempel van de Ontmoetingsruimte heen gepraat worden. In totaal zijn er twintig mensen. Op iedere stoel een waxinelichtje en de tekst van de viering.

Samen leven wonen vieren

'Wij zijn uit verschillende windrichtingen bij elkaar gekomen, samen leven en wonen wij, dat willen wij vieren' is het thema van de viering. Marieke opent en legt uit dat een geestelijk verzorger ook wel pastor genoemd wordt. Dan worden de kaarsjes aangestoken en ieder plaatst zijn kaarsje rond de grote paaskaars. Er wordt gezongen, gebeden en uit een kinderbijbel het verhaal van de wonderbare broodvermenigvuldiging voorgelezen uit een kinderbijbel. Een mooie sobere viering. Iedereen is stil, luistert en zingt mee. Marie-

ke breekt het brood dat rondgedeeld wordt, waarna ieder het in de honing doopt. Met het delen van het brood willen we uitdrukken dat we samen onderweg zijn en ons leven met elkaar delen. Met de honing willen we laten zien dat we delen uit liefde voor elkaar.

Agapè

Delen uit liefde voor elkaar ... Hierom wordt deze vorm van vieren ook wel een Agapèviering genoemd.

Het Griekse woord agapè betekent liefde. Het herinnert ons aan het gemeenschappelijk liefdesmaal van de eerste christengemeenschappen ter gedachtenis aan het Laatste Avondmaal. Nu onderscheidt het zich van de Eucharistieviering omdat er geen consecratie van brood en wijn plaats vindt en ook geen geconsacreerd brood en wijn worden uitgedeeld. Met het lied *Wij hebben voor u gebeden* wordt de viering afgesloten. Iedereen wordt uitgenodigd voor koffie of thee met iets lekkers.

Reacties

De reacties zijn enthousiast. 'Dat moeten we iedere week doen!...' 'Kan ik voor mijn oom bidden!...' 'Heel mooi.' Ook de senioren zijn vol lof, ofschoon ze wel wat moeite hebben met het in honing gedoopte Turkse brood! De voorbereidingsgroep is heel tevreden en neemt zich voor een dergelijke viering twee maal per jaar te organiseren naast een liederenviering rond Kerstmis. Zeker ook aangemoedigd door de mooie tekst die we als dank van Michel ontvingen.

Eluana Englaro
* 25 november
1970 in Lecco
† 9 februari
2009 in Udine

Euthanasie

Als leven geen leven meer is, wil de Levende zélf herleven.

Het is God zélf die uit zinloosheid op wil staan.

En als ik te moe ben om te leven, wil ik herademen in nieuwheid

zegt God. Want Hij leeft om te zijn in mij - Zij leeft zichzelf in mij.

De dankbare dood

Als het leven geen leven meer is of de dood enkel ontluistering, is er nog slechts de hoop dankbaar en zo menselijk mogelijk te sterven.

Het moment van de milde dood is daar, die geen einde maakt aan het leven maar de weg opent naar een nieuw bestaan: zo dat 'dankbaar' sterven mogelijk is.

Eu-thanasie: goede dood.

Als dan de priester voor de bediening de gedachtenis van Jezus' dood en verrijzenis mee komt vieren als dankdienst voor het leven, is er niets beters dan brood en wijn:

om gevoed door de krachtige spijs van zijn lichaam, gesterkt door de drank van zijn innerlijk wezen, in liefde met hem verenigd de dood in te kunnen gaan.

Eu-charistie: goede dank.

Jan Peijnenburg

“Aanhaling- Steken”

Cees Remmers

Eén lang en één kort citaat.

* ‘Eenheid in verscheidenheid is een beproefd beginsel voor een wereldorganisatie om de boel bij elkaar te houden... De prijs voor eenheid kan echter ook te hoog zijn. En dat is hier het geval. De paus moest één van de vier bisschoppen van de Pius X-broederschap op de koop toemen: Richard Williamson volgens wie in WO II hooguit 300.000 joden zijn omgekomen en wel door uitputting. De vorige paus heeft veel geïnvesteerd in de dialoog met jodendom en islam. Maar het heeft weinig zin een dialoog te onderhouden met een kerk die een zoon in de armen sluit die joden en de joodse godsdienst uit volle overtuiging op de ziel trapt. En dan is er nog iets. De Pius X-broederschap is in het leven geroepen uit protest tegen de hervormingen van Vaticanum II, waaronder het schrappen van oude anti-semitische gebeden. De broederschap wenst andere godsdiensten - waaronder het joodse geloof - aan de kaak te stellen als ‘vals’. Met de broederschap haalt de paus dus godsdienst-zeloten in huis die van geen verzoening willen weten. Dit roept meteen de vraag op: waarom verhardt hij dan in het roeyement van Hans Küng? De decaan aan de universiteit van Nijmegen, Jean Pierre Wils, heeft zijn conclusie getrokken en zijn ontslag ingediend. De eenheid van de r.k.-kerk lijkt verder weg dan ooit.’

Vrij naar Redactioneel commentaar Trouw 31/01/09

* ‘Iemand die de holo-caust, de shoah, ontkent mag niet gerehabiliteerd worden in een kerkelijk ambt.’

Christoph Schönborn, aartsbisschop van Wenen.

Ontmoeting

Toon van Beek

Aart van Woensel (1929) uit Vught heeft een talent gekregen waarvoor Onze Lieve Heer dat heeft bedoeld: om te gebruiken. Hij is een meester in het aquarelleren. Zelfs in de winter is hij daarmee buiten doende. Kou deert hem niet. Zijn talent schenkt hem warmte. De laatste tijd werkt Aart van Woensel aan een serie van honderd Mariakapellen in Brabant. Ze komen in een boek.

In november vorig jaar werkte hij in Rijsbergen aan een aquarel van het kapelleke dat ter plaatse bekend staat als Onze Lieve Vrouw van den Elzentak. Een groepje scholieren passeerde over de smalle Pannenhoefteweg. Even later kwam nog een meisje van een jaar of vijftien langs. Aart van Woensel stond aan de rand van de weg het kapelletje in zich op te nemen. Ze stopte. Wilt

u oversteken mijnheer?, vroeg ze vriendelijk.

Het was een van de talloze ontmoetingen die een mens kan hebben. Maar deze ontmoeting liet de bejaarde kun-

stenaar uit Vught niet los. Een tijdje later vertelde hij erover tegen mij. Hij zei: ‘Misschien is het Maria wel geweest.’

Aart van Woensel noemt zichzelf niet gelovig, maar wel religieus. Hij zegt altijd dat niemand hem kan bekeren.

In zijn beleving is Maria een ‘doodgewone’ vrouw die je onderweg tegen kunt komen zonder Haar meteen te herkennen. Zo moet dat voor zijn gevoel zijn geweest toen hij het kunstwerkje van Onze Lieve Vrouw van den Elzentak maakte. Sinds deze ontmoeting weet hij het zeker: ‘Maria is onder ons.’

Hij heeft nog dertig aquarellen te gaan om de honderd Brabantse Mariakapellen vol te maken.

Nog dertig kansen op een ontmoeting met een vriendelijke mens.

